

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

A. NORDAHL-PETERSEN

FJORDMARK

ELLER

ØSTRUPGAARDS INDDÆMNING

ET STYKKE NORDFYNSK
KULTURHISTORIE

FJORDMARK

ELLER

ØSTRUPGAARDS INDDÆMNING

A. NORDAHL-PETERSEN

FJORDMARK

E.L.L.E.R.

ØSTRUPGAARDS INDDÆMNING

ET STYKKE NORDFYNSK KULTURHISTORIE

UDGIVET AF FORENINGEN TIL OPKØB OG
UDSTYKNING AF LANDEJENDOMME
I SJÆLLANDS OG FYNS STIFT

ODENSE
KR. E. PETERSENS BOGTRYKKERI
1917

FORORD

I 1918 er det hundrede Aar siden, „den gamle Cancelliraad“ paa Østrupgaard lod Egense Fjord tørlægge. Dette Landvindingsarbejde blev af overmaade stor Betydning for Egnen, og ikke mindst Betydning fik Inddæmningen, da Udstykningsforeningen for Sjællands og Fyns Stifter i 1913 erhvervede de ca. 1100 Tdr. Land.

Det er derfor, denne Forening har besluttet i Anledning af Hundredaaret for Tørlægningsarbejdet at lade udarbejde et Mindeskrift og har anmodet mig om at skrive det.

Idet jeg nu afslutter dette Arbejde, finder jeg Anledning til at bringe en Tak til alle dem, der har bistaaet mig under Arbejdet, og ganske særlig maa jeg sige Tak til Fru Hofjægermesterinde Møller, Østrupgaard, for den Beredvillighed, hvormed hun har stillet Materiale fra Gaardens Bibliotek til min Raadighed.

Naar jeg har givet dette Skrift Titelen „Fjordmark eller Østrupgaards Inddæmning“ har jeg gjort det med den Hensigt om muligt at skaffe Inddæmningen et Navn, der hentydede til Oprindelsen uden at forbinde det med den Gaard, hvis Ejer tryllede Landet frem. Efter at Inddæmningen er købt bort fra Østrupgaard, og i Betragtning af, at Opdyrkningen og Bebyggelsen nu gaar en ny Tid i Møde, vilde det baade være rimeligt og praktisk om „det nye Land“ fik sit eget Navn, og det forekommer mig, at Navnet Fjordmark da byder sig selv til. I det udtørrede Kolindsund har der rejst sig et Sundby, og blev der i Østrupgaards Inddæmning Tale om en by- eller landsbyagtig Bebyggelse, burde den lige saa rimeligt hedde Fjordby. Men meget tyder paa, at Bebyggelsen her altid vil blive spredt, og derfor har jeg ment, at Navnet Fjordmark kunde være en passende Betegnelse, saa meget mere som det falder godt i Truud med Navnet Hasmark (Havsmark), der jo er Navnet paa en af Nabobyerne.

A. Nordahl-Petersen.

Odense, i August 1917.

ODENSE FJORD OG DENS KYSTER

ODENSE FJORD er ret forskellig fra de øvrige Fjorde, der dannes af Kattegattet, og minder mere om de Indskæringer, der findes paa Jyllands Vestkyst. Kun ved et smalt »Gab« staar Fjorden i Forbindelse med Havet, men inden for *Gabet* vider den sig ud som en fyldt Sæk, der ikke er blevet tilstoppet. Den slaar Folder i Siderne, hvor talrige Bugter og Vige skærer sig ind i Landet baade mod Øst og Vest. Fjordens Dybde er gennemgaaende ringe, og op af det flade Vand løfter sig mange Holme og Grunde.

I gamle Dage var Fjorden meget større. Mod Øst skar den sig helt igennem Landet Nord for Kerteminde, og Halvøen Hindsholm var da en lang, smal Ø. Mod Vest havde den gennem Egense Fjord og de nuværende lave Mose- og Engdrag i Norup og Krogsbølle Søgne Forbindelse med Næraa Strand, og store Dele af Nordfyn har da været gennemkrydset af Sunde og Vige. Ogsaa mod Syd har Odense Fjord strakt sig over betydelige Arealer, der nu er Eng eller Agerland; og endnu i den historiske Tid har der været Sejlads til Næsbyhoved over Baagø Strand og gennem den Fjordarm, hvis sidste Rest var den forlængst udtørrede Næsbyhoved Sø.

Ved Havbundens almindelige Hævning er Fjordens Omraade blevet meget betydeligt indskrænket, og det fraadende Hav er blevet til græsbløde Enge.

Som det hedder i et Digt, der findes i Tidsskriftet »Minerva« fra 1789 — skrevet under et Ophold paa Ruinerne af Næsbyhoved Slot af en Lyriker, der skjuler sig under Navnet *Primon*:

„— — — Sekler af Aar
alvældig udtørred' til græsrigge Enge
de fraadende Bølger; og sorgløse Faar
nu græsse i Kløver, hvor Snækkerne lange
stolt pløied' det vilde, det stormende Hav“.

Og i sin Bog »Borgruinerne« — der udkom 1813 — siger den fynske Historieskriver *Vedel Simonsen*:

»Hvad som nu paa Byens (Odenses) nordre Side hæver sig som Banker og Høie paa Marken var i fordums Tid kun Øer og Holme i Havet, og hvad som nu er Agerland og Eng var den Tid tildækket af Nordhavets Bølger«.

Intet Steds ses de store Forandringer, der er foregaaet i Landskabets Karakter ved Havbundens Hævning tydeligere end omkring Odense. Paa den nuværende Slotsbanke i Næsbyhoved Skov laa et Slot, der var omgivet af *Næsbyhoved Sø* ved en Fortsættelse af Odense Fjord, der var sejlbart helt ind til Byen. Odense Aa var i hine Tider langt større. Den hed da *Kalveaaen* — et Navn, som Historieskriveren Pontoppidan i sit berømte »Atlas« mener, den har faaet, fordi Kalv Arnesøn fra Norge her blev slaet i en Søtræfning mod Harald Haarde-raade. Aaen var da sejlbart til Nonnebanken, hvor nu en Bro fører over Aaen til Hunderupvej. Den saakaldte *Sømose* — paa Odense Kanals østlige Side tæt udenfor den nuværende Havn — har rimeligvis i meget gamle Dage været en Vig af Fjorden og er da blevet benyttet som Havneplads for Odense. I alt Fald skal man endnu i det attende Hundrebaar her have opgravet baade Stenankere og hele Skibskrog af gamle Krigsskibe fra Oldtiden. Mod Vest skal Fjorden have strakt sig helt forbi Allesø indtil Hvidmose ved Søndersø Skov. Sagnet fortæller i Folge Pontoppidan, at der ved Tverskov skal have været en Ladeplads, og at der ved Søndersø Skov er fundet et Skibsanker. Med Jærn af dette skal Kirkedøren i Allesø være beslaet.

Adskillige af Pontoppidans Angivelser hviler vel kun paa Sagn og Formodninger, og at konstruere et Kort over Vikingetidens Odense Fjord lader sig desværre ikke gøre. Men at den har strakt sig langt videre omkring end nu om Dage er en historisk Kendsgærning, og hvis hin Tids Kæmper — af hvilke en Del hviler i Egnens stensatte Høje — kunde rejse sig af deres Grave og se den skete Forandring, vilde de sikkert føle sig saare fremmede i Landet.

INDDÆMNINGER OG UDTØRRINGER

DET er imidlertid ikke alene ved Naturens egen Hjælp, at Odense Fjords Udseende er blevet forandret. I den nyere Tid har Menne-skers Arbejde bidraget sit til at omforme dens Kyster.

Allerede i 1756 lod den daværende Besidder af Hofmansgave, Major Diderik Lange, sætte to Dæmninger mellem nogle af Gaardens Hov-marker, hvorved 150 Tdr. Land Sylteng og flad Havgrund sikredes mod Fjordens Oversvømmelser. Senere blev ved nye Inddæmninger indvundet over 100 Tdr. Land til samme Gaard.

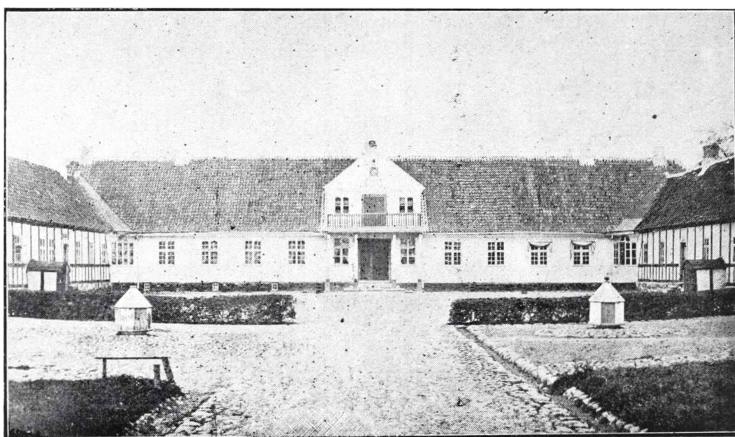
Det var imidlertid først lige i Slutningen af det attende og Begyn-delsen af det nittende Aarhundrede, at der rigtig kom Fart i Landvin-dingsarbejdet paa Nordfyn. Det hænger vel nok sammen med, at man paa dette Tidspunkt begyndte i højere Grad at faa Øjnene op for *Jordens Værdi*. Gennem de store Landboreformer og ved Stavnsbaan-dets Løsning kaldtes nyt Initiativ til Live hos den danske Landbostand, og særlig ved Jordernes Udskiftning skabtes der nye Muligheder for bedre Udbytte af Landbrugsarbejdet.

I 1782 lod Grev Moltke paa Einsiedelsborg foretage et betydeligt Inddæmningsarbejde i Krogsbølle Sogn, og det er rimeligt at antage, at det heldige Udfald af dette Arbejde har været en Tilskyndelse til de betydelige Inddæmningsforetagender, der i Begyndelsen af det ny Aarhundrede blev iværksatte ved Odense Fjords vestlige Side.

I 1809 foretoges en mindre Inddæmning ved Gerskov, hvorved der vandtes 60 Tdr. Land, der deltes mellem Nislevgaard og Østrupgaard. Det var især Nislevgaards fire Bøndergaarde i Gerskov, der profiterede af denne Inddæmning, da Øen Klingskov, som tilhørte disse Gaarde, derved blev landfast, ligesom en stor Del lavtliggende Jord imellem den inddæmmede Strand og Dæmningen ved Klintebjerghus fremtidig

forskaanedes for Havets Oversvømmelser og forvandlede til godt Eng- og Pløjeland.

Ophavsmanden til dette Landvindingsarbejde — der kun kostede 1400 Rigsdaler — var den daværende Ejer af Østrupgaard, »gamle Cancelliraad Møller«. Til Foretagendet søgte han Samarbejde med Nislevgaard, der den Gang var Hovedejer i Gerskov, og Cancelliraaden fik for sin Part kun den Del af det tørlagte, der laa Østrupgaard nærmest.

Østrupgaard fra 1812

Men for Hr. Møller var dette lille Inddæmningsarbejde da ogsaa kun et Forsøg — en Slags Prøveballon for større Foretagender.

To Aar senere forener han sig med Ejerne af Nislevgaard og Ølundgaard om et Inddæmningsarbejde ved Byen Ølund. Der opføres tre Dæmninger til en samlet Længde af 1504 Alen, hvorved Lammesø og Sohoved bliver landfaste.

Dette Arbejde kostede 3110 Rigsdaler, og det indbragte et Areal paa 82 Tdr. Land.

Lidt efter lidt begyndte Cancelliraadens Inddæmningslyster at smitte. Her gik Gerskovbønderne og saa det ene Stykke Land vokse op af Fjordens Vande efter det andet, og Jorder, der forhen ødelagdes af

Saltvandets Oversvømmelser, forvandlede til frugtbart Eng- og Pløjeland. Ikke saa underligt, at de ogsaa fik Lyst til at prøve den samme Metode. I 1816 besluttede da Gerskov Bys Beboere med Undtagelse af de fire Gaarde, der hørte til Nislevgaard, paa egen Haand at inddæmme et Stykke af Stranden, og Cancelliraad Møller gav dem fuldstændig Ejendomsret over, hvad de saaledes kunde indvinde. I Sommeren 1816 foretoges den ny Inddæmning, hvorved Øen Jersø blev landfast. Der vandtes 64 Tdr. Land, og dette deltes i 10 lige store Dele. Heraf fik 7 Gaardmænd hver en hel Part og 6 Husmænd hver en halv Part. Landhusholdningsselskabet belønnede Bønderne med Sølvbægere og Penge.

Alle de hidtil nævnte Inddæmninger var dog kun mindre Arbejder og væsentlig udførte paa ganske flad Strand. Men gennem disse Foretagender havde »den gamle Cancelliraad« vundet Erfaringer, og han var gennem det lykkelige Udfald af Arbejderne blevet bestyrket i en Plan, der allerede længe havde dæmret i hans Bevidsthed, og som lidt efter lidt havde taget fast og sikker Form.

Det var Planen om at forvandle hele Egense-Fjord (Norup Strand) til Eng og Pløjeland.

Men før Skildringen af dette mægtige Tørlægningsarbejde paabegynder, kan der være Grund til kort at fortælle, hvem egentlig »den gamle Cancelliraad« var.

ELIAS MØLLER

OMKRING Midten af det attende Hundredaar boede i Diernisse ved Faaborg en Husmand ved Navn Jørgen Eliasen Møller. Han havde flere Børn, der alle ligesom han selv var stavnsbundne til Holstenshus. En af Drengene hed Elias Møller, og han var født i 1761. Helt fra Barneaarene var denne anderledes end andre Husmandsdrenge. Han var i Besiddelse af en mangesidig Energi og en stærkt fremtrædende Ærgerrighed. At blive Husmand og Arbejdsstræl alle sit Livs Dage var ikke en Tanke, der tiltalte ham, og før han endnu var blevet ret voksen, fremtraadte han en Dag for Naadigherren og bad om at maatte blive Jæger. Den Bøn fik han dog ikke opfyldt, men derimod fik han Løfte om, at han maatte faa Ansættelse paa Gaarden som Tjener, og en skønne Dag holdt den unge Knøs sit Indtog paa Holstenshus, kom i Frakke med blanke Knapper og fik hver Dag Lov til at varte op for Herskabet.

I »Personalhistorisk Tidsskrift« har Historikeren H. F. Rørdam offentliggjort Elias Møllers Levnedshistorie saaledes, som den gamle Cancelliraad selv har berettet den, og man ser deraf, hvorledes Heldet videre fulgte Husmandssønnen fra Diernisse.

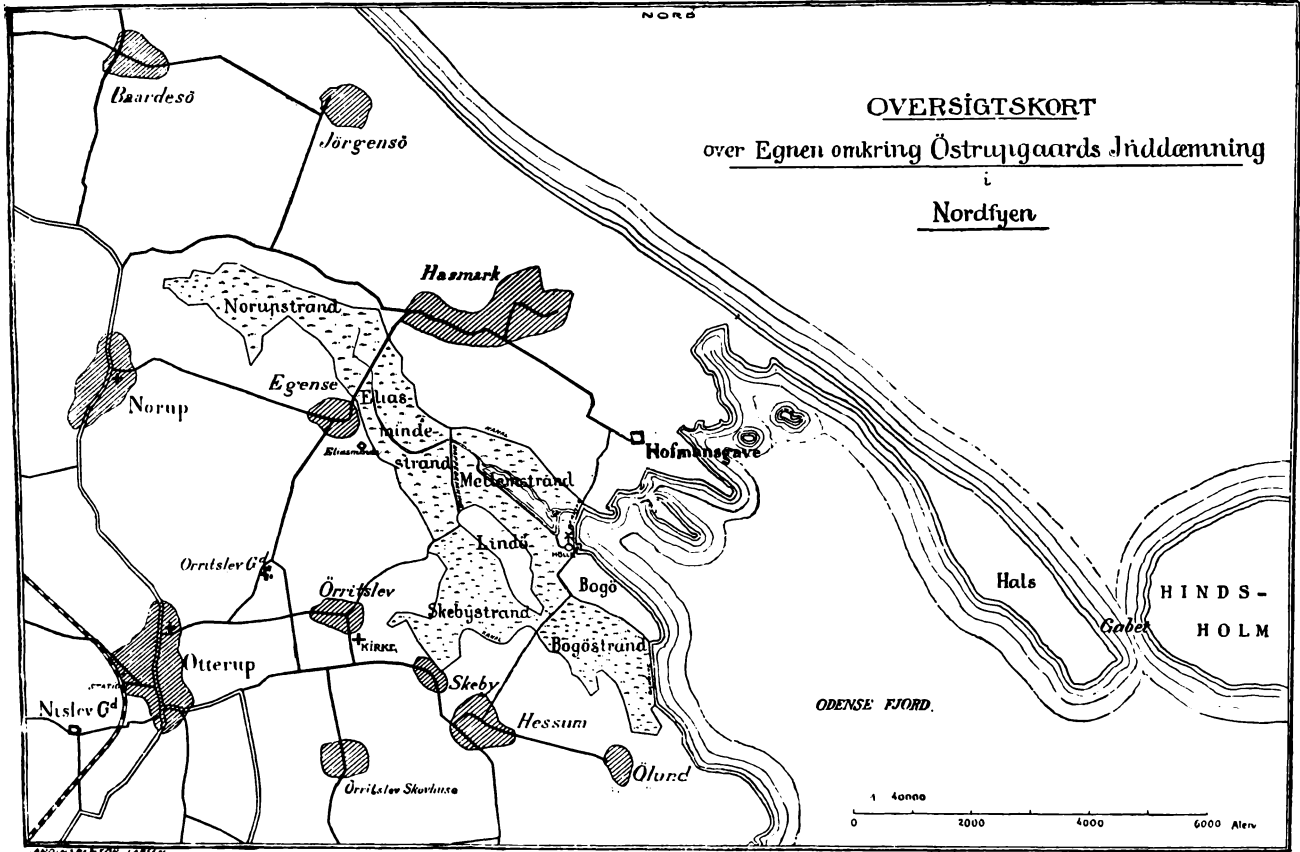
Da en af Sønnerne paa Holstenshus skulde paa Akademiet i Sorø og senere til Kieler-Universitetet, faldt det i Elias Møllers Lod at følge ham som Tjener. Og det er maaske vanskeligt nok at sige, hvem af de to unge, der nyttede Tiden bedst. Da de kom hjem, havde i alt Fald Elias faaet lært sig baade Tysk og Fransk og var i det hele blevet en saare beleven ung Mand, der kunde bruges til mange Slags Arbejde. Gehejmerraaden paa Holstenshus, der var Amtmand over Svendborg Amt, benyttede ham da ogsaa snart som Tjener og snart som Skriver, og takket være sine Sprogkundskaber fik Elias sig da ogsaa

NORD

OVERSIGTSKORT

over Egnen omkring Östrupgaards Jiddemning

Nordfyen

ein Rejse sydpaa — til Badestedet Pyrmont — som Tjener for Herskabet.

Saaledes gik Tiden indtil det mindeværdige Aar 1788, da Frihedsklokken lød over Landet og Stavnsbaandet blev løst. Den unge Skriver og Tjener stod nu for Tur til at blive Materialforvalter, men en ældre Forvalter forsøgte lumskelig at sætte ondt for ham hos Gehejmeraadens, og det lykkedes til sidst. Saa maatte Elias Møller som fri Mand og tjenstledig til at handle for egen Regning, og uden stort Besvær fik han da Plads paa Herregaarden Kjørup i Nordfyn som Skriver, efter at han først et Par Maaneder havde ydet nogen Hjælpetjeneste paa Vejlegaard mellem Odense og Faaborg. Paa Kjørup blev den unge Skriver kun et Aar. Saa fik han Tilbud fra den daværende Ejer af Østrupgaard, Krigsraad Jens Drejer Schebye om at overtage Forvalterstillingen paa hans Gods. Elias Møller var betænkelig og tiltroede ikke sig selv at besidde den fornødne Indsigt i Landbruget til at kunne paatage sig Pladsen. Men Krigsraad Schebye, der selv som yngre havde været Forvalter, lovede, at han nok skulde bistaa ham, blot han vilde komme. Og saa tog han da mod Tilbudet. Det blev imidlertid ikke noget langvarigt Ophold, dette første paa Østrupgaard. Efter et Aars Forløb rejste Elias Møller til Vejlegaard, hvor Kammerherre Fabritius havde tilbudt ham en bedre og mere vellønnet Plads

I fem Aar blev han paa Vejlegaard, og selv om han under sit Ophold her ikke var fri for Genvordigheder og Besvær, var det dog sikkert nok en Plads, der i høj Grad bidrog til at udvikle og dygtiggøre ham baade som Landmand og som Menneske.

Af hans egne Optegnelser faar man det Indtryk, at han i sin Ungdom var et livsglad og muntert Menneske. Han satte Pris paa Jagtens Adspredelser, kunde godt lide at danse og foragtede heller ikke et Spil Polsk-Pas. Omkring paa Herregaardene — hos Forpagtere og Proprietærer — har han uden Tvivl været en velset Gæst, der ved sit belevne Væsen kunde være til megen Underholdning for baade Damer og Herrer.

Men hans Ærgerrighed og Energi lod ham ikke finde Tilfredsstillelse i et Overfladeliv. Arbejdet har sikkert været hans bedste Ad-

spredelse, og i de fem Aar paa Vejlegaard vandt han Indsigt i, hvorledes et større Landbrug bedst skulde ledes, og han fik Forstaaelse af de Fordele, der gennem de ny Landboreformer skabtes for Landbruget.

Selv om Opholdet paa Vejlegaard saaledes paa mange Maader kunde virke tilfredsstillende, var der andre Ting, der tit voldte ham Ærgrelser. Det var navnlig Forholdet til Bønderne, der gav Anledning til Ubehageligheder.

Østrupgaards nye Hovedbygning fra 1884.

I sin Selvbiografi skriver han herom:

»Iblandt de ubehagelige Begivenheder var, som tildeels bemærket, den Uoverensstemmelse i Tænke- og Handlemaade, som fandt Steed imellem Husbonde og Bonde, ikke alene der, men næsten overalt, og som i min iværende Stilling gav Anledning til mange Bryderier, Tingreiser og sligt, som stedse har været mig en reen Modbydelighed, men, som Erfaring har lært, uundgaaelig i det menneskelige Liv, og indfinder sig altid i en større Grad, med jo flere Mennesker man har at gøre; thi at være dem alle tilpas er umuelig, og derfor er man udsadt for Bagtalelse, Miskiendelse og ofte aabenbar Strid og Uenighed . . .«

Det har jo sikkert nok ikke altid været saa let for Husmandsdrengen fra Diernisse at finde sit Stade, og tit har rimeligvis i en og anden Sag hans Hjærte været hos Bønderne, naar hans Hoved var hos Kammerherren. Han skulde jo altid i Stridsspørgsmaalene være Mellemmanden mellem Bønderne og Herskabet, og gennem hans Skildring faar man Indtryk af, at begge Parter var noget vanskelige at have med at gøre.

Under disse Forhold begyndte han at længes tilbage til Østrupgaard, hvis Ejer under hans korte Ophold der paa mange Maader havde vist sig som en faderlig Ven og Raadgiver for ham. Ofte gik der Brev mellem Krigsraad Schebye og den unge Forvalter paa Vejlegaard, og Elias Møller kunde ikke være i Tvivl om, at Krigsraaden gærne saa, han kom tilbage. I 1795 tilbød han da paany at tage Tjeneste paa Østrupgaard fra 1. November, og hans Tilbud blev omgaaende modtaget.

Om Elias Møllers Genkomst til den Gaard, som han skulde sætte sit Præg paa mere end nogen anden, og om den Begivenhed, der gjorde ham til Ejer af Gaarden, fortæller han selv i sine Optegnelser, og han gør det paa en for Datiden meget karakteristisk Maade, der minder om de Selvbiografier, enkelte af den rationalistiske Tidsalders Præster har efterladt sig.

Hans Beretning lyder:

»Ved min Ankomst til Østrupgaard den 2den November 1795 fandt ieg Krigsraad Schebye svagere, end ieg hafde vendtet, men desuagtet var denne agtede Mand sig selv lig, og led med en grændseløs Taalmodighed sine Lidelser, som endte hans Dage den 30te Marts 1796 Klokken omtrent 10 Aften. — Ieg vil forbigaae denne sørgelige Begivenhed, som Enhver, der har Følelse for Venskab og Agtelse, let kan forestille sig, virkede paa Mange og paa forskjellige Maader, thi Manden var elsket, og da han nu var borte, herskede i nogen Tid Stilhed og Taushed i alle Gemytter. — Kuns svagt formaar ieg at tolke de Følelser, som da og siden i min hele Levetid har giennemkrydset min Siel og givet mig Stof til Eftertanke og Beundring. — Almægtige Gud, Du er stor, og Dine Veie uransagelige! Uden at vide eller erfare noget derom, ja uden selv at gjøre noget dertil, førte Du mig hid, fiernede mig, og lod mig atter ved min Velynder tilbagekalde, da Du saae

det var Tid, og at han ikke længer efter Din vise Beslutning skulde nyde den ham meddelte jordiske Lykke og Velsignelse. — Som svag og ufuldkommen Skabning har ieg bestræbt mig for at virke, hvad ieg formaaede, vel blandet med mange Ufuldkommenheder og Feil, men stedse med Eftertanke og Bøn til Alstyreren om Veiledning og Bistand, ikke at foretage noget med Forsæt, for at krænke eller fornærme mine Medmennesker. — Men desuagtet iaar dog Miskiendelse og menneskelig Ugunst ofte været min Lod. — Og Du ædle forklarede Mand! Næst Gud, har ieg Dig at takke for alle de Goder og Glæder, ieg har nydt og nyder i dette Liv. — Snart skal ieg være hos Dig for med Glæde at modtage Dit Bifald, om jeg har udrettet noget godt. — Baade her og der vil ieg med aabent og rørt Hjerter tilstaa mine Feiltagelser og Mangler, afbede dem, og tilbede mig Guds og Din Tilgivelse. — Ja ædle Afdøde, ieg tillægger Dig ingen ufortjent Hæder. Dit Hjerter handlede overensstemmende med den Agtelse og Kiærlighed, Du nærede for en elsket Hustru. — Som Du hafde skiænket hende din Kiærlighed, saa ledes sadte Du hende i lovlig Besiddelse af Din Eiendom, og hvad Du gjorde mere var, at Du ved Din Anbefaling fremskabte hos hende en uindskrænket Tillid til mig, som hafde den mest uventede Lykke til Følge, at hun deelte Eiendom og Kiærlighed med mig, ved den 9. Febr. 1797 at give mig sin Haand og sit Hjerter —«.

— — —

Gennem denne Beretning, der tilfulde viser, at Husmandsdrengen fra Diernisse kunde være blevet en meget habil Præst, om ikke tilfældig hans Liv var ført ind paa en anden Bane, faar man altsaa at vide, at den svagelige Krigsraad Schebye efter alt at dømme har anbefalet sin den Gang 43-aarige Hustru at tage den otte Aar yngre Forvalter til Mand, naar han selv var gaaet bort. Trods Forskellen i Alder blev Ægteskabet lykkeligt, saa vidt man kan skønne efter alle foreliggende Oplysninger baade i Elias Møllers egen Beretning og fra andre Sider. I Anledning af det forestaaende Bryllup søgte og fik han kgl. Udnævnelse som Cancelliraad for dog at kunne møde nogenlunde præsentabel i Omgangskredsen, men for øvrigt viste han snart gennem sin Administration af Godset, at han var en usædvanlig dygtig Godsejer og en Mand, som Samtiden skulde faa Respekt for.

Med stor Energi kastede han sig over Jordernes Udstykning. Østrup-

gaardens Jorder laa adspredte i alle Østrup Bys Marker, og disse var i Fællesskab med Daugstrup, Hjorslev, Lunde og Ørritslev Byer. Gennem Magelæg, gennem Køb og Salg fik han Gaardens Marker samlede og afrundede og forsynede med Gærder. Men Elias Møllers Energi spændte videre. I 1804 købte han Nabogodset Ørritslevgaard, og denne Gaards Fæstegods flyttede han ind under Østrupgaardens Jordebog. Hans Hensigt hermed var, at han af denne Gaard vilde skabe et Stamhus for sin Slægt, men for at opnaa dette maatte han skaffe Godset mere Hartkorn. Hovedgaardsjorden under Ørritslevgaard delte han i to Dele, for at hans Broder Niels Møller og hans Kones Søstersøn begge kunde blive Godsejere og hans Naboer. Hans Planer her blev her ikke ganske opfyldte, idet Søstersønnen var utilfreds med den nyoprettede Gaard Blaaholm. Denne solgte Elias Møller da i 1812, efterat Søstersønnen var blevet anbragt paa Aunslevgaard. Men fra 1809 sad de to Husmandssønner fra Diernisse som Godsejere paa hver sit Gods og som gode Naboer. I 1826 lykkedes det Elias Møller at naa sit Maal med Østrupgaard, idet denne da blev ophøjet til et Stamhus. Men forinden havde den energiske Cancelliraad yderligere forøget Østrupgaardens Jordareal paa en Maade, der med Rette vandt Samtidens Beundring, og som Eftertiden har haft endnu mere Grund til at være ham taknemlig for.

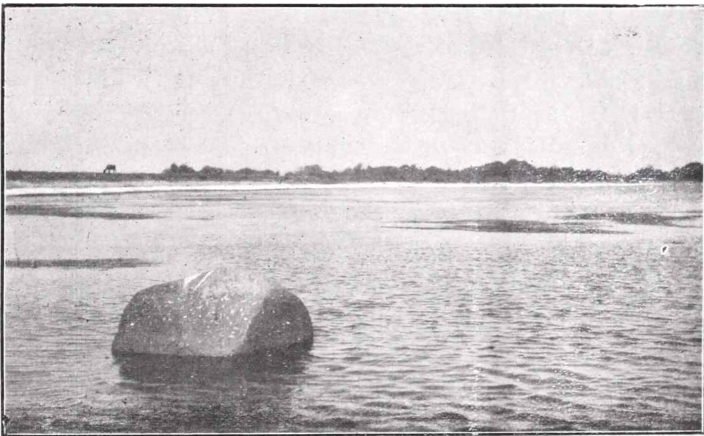
Det var i Aaret 1818, da han ved sine Inddæmningsarbejder tørlagde Egense Fjord og derved indvandt 1100 Tdr. Land.

EGENSEFJORDENS TØRLÆGNING

SYD for Hofmangave — eller Bøttigersholm, som denne Gaard tidligere hed — strakte Egense Fjord sig i tidligere Tid langt ind i Landet mod Vest. Meget langt tilbage, men dog i den historiske Tid, var det ikke en Fjord, men et Sund, der stod i Forbindelse med Næraa Strand og Vigene ved Klinte. I 1780 fandt man langt inde i Landet, helt oppe i Vesterenden ud for Storhøj, Resterne af et Fartøj, der havde været over ti Meter langt, bygget af Egetræ, der endnu var saa friskt, at der blev brugt deraf til Bygningstømmer. Arbejderne ophuggede den fundne Skude, som derfor aldrig blev ordentlig undersøgt. Muligvis man da ellers kunde have konstateret Skibets Ælde og derigennem have faaet Oplysning om, hvornaar Fjorden paa dette Sted havde været sejlbær for Fartøjer af den Størrelse. Omkring 1800 var Vandstanden i Fjorden gennemgaaende kun ringe, men adskillige Steder i den østlige Del var Vandet dog ca. 7 Meter dybt. For Sejlads betød Fjorden da intet, men dens Vande var rige paa Fisk, og Beboerne omkring dens Kyster hentede sig mangt et billigt Maaltid fra den.

I Fjorden laa flere Øer, der hørte til Skeby Sogn. Oprindeligt havde disse til Dels været dækkede med Skov, men Træerne var blevet fældede og brugte til Brænde og til Bygninger. I 1590 laa Baagø og Lindø allerede skovløse hen, kun fulde af værdiløst Enebærkrat. Lammesø, Klinteø og Gersø havde dengang endnu rigeligt med Skov. Øerne anvendtes i Sommertiden til Græsning baade da og senere. Men i 1590 var Vandet i Fjorden saa dybt, at man i Stormvejr ikke kunde komme til og fra Øerne, og brød en Storm løs, mens Hyrderne var derovre, maatte de blive der, til Vejret dagedes. I Løbet af det syttende og attende Aarhundrede ændredes Forholdene. Vandet blev mere og mere grundet. Det gamle Sejlløb Nord om Baagø og Lindø havde tabt

al Betydning, og Smutløbet indtil det saakaldte »Skibssted« i Fjordens Sydside — mellem Skeby og Ørritslev By — brugtes ikke mere. Huse begyndte fra 1801 at rejse sig paa Øerne. Men at bo derude i Vandene var ikke just nogen behagelig Ting; thi Vandet var som oftest for dybt at køre igennem og for grundet at sejle over. Bymændene, som havde Jord paa Øerne, kørte dog derover, som bedst de kunde. Naturligvis var der ingen afstukken Færdselsvej, men de fleste kendte Vandet ud og ind, saa de vidste, hvor Bunden var højest og mest fast.

Dæmningen mellem Baagø og Romsø set fra Fjorden.

Allerede da Elias Møller i 1804 købte Ørritslevgaard og Gods af Etatsraad Hansen, havde han Øje for Muligheden af at tørlægge Egense Fjord, hvilket fremgaar af de Købekontrakter, han oprettede med Bønderne, da han bortsolgte Fæstegodset. Det hedder nemlig i disse:

»Skulde nogle af denne Gaards Jorder støde til Stranden, og Inddæmning der engang finde Sted, da skal Kjøberen være forbunden til at tage Halvhegn, uden dog at have nogen Ret til det af Stranden Inddæmmede, hvilket ogsaa af ham iagttages ved Salg eller Afhændelse af slige Jorder til Andre«.

Det var dog først, efter at Elias Møller havde set det heldige Udfald af de forskellige mindre Inddæmningsforetagender, at han rigtig

for Alvor kastede sig over Planen om Tørlægning af Egense Fjord. Det var en storstilet Plan. Der skulde opføres Dæmninger til en samlet Længde af over 2300 Alen (ca. 1400 Meter), og særlig den nordlige Dæmning fra Hasmarkkysten til Baagø skulde føres over et Dyb med 8—9 Alen Vand og stærk Strøm.

Selvfølgelig krævede Planens Udførelse mange Forberedelser, og der blev talt længe om Sagen. Cancelliraaden forhandlede med Ejerne af Hofmangsgave, Ørritslevgaard og Blaaholmgaard, med Sognepræsten i Skeby og alle paastødende og i Nærheden boende Bønder om, i Fællig og med forenede Kræfter at udføre dette Foretagende. Han lavede Planer og Overslag og samlede flere Gange med de nævnte i Skeby Præstegaard. Men der var for mange Meninger og for mange Betæneligheder. Og skønt alle i og for sig ønskede Arbejdet udført, var der dog ved disse Møder ingen, der turde gå med til at paatage sig Ansvar og Del i Risikoen.

Og dog havde der her været en glimrende Lejlighed for Egnens Bønder til at skaffe sig Jord. Naar deres Efterkommere et Aarhundrede efter gennemlæser de Betingelser, hvorpaa den gamle Cancelliraad tilbød Forfædrene at blive »Lodtagere« i Inddæmningsarbejdet, vil de rimeligvis ryste lidt paa Hovedet ved Tanken om, hvor lidet forudseende disse gode Forfædre var.

Det Aktstykke, hvori Elias Møller tilbød de tilgrænsende Lodsere at faa Part i Arbejdet og Udbyttet, lyder saaledes:

FORENING

IMELLEM UNDERTEGNEDE, ANGAAENDE INDDÆMNING AF ET STYKKE AF STRANDEN IMELLEM HESSUM OG HOFMANGSGAVE

1.

Saasart der er accorderet med Entreprenøren og alle Deeltagere have erklæret at være tilfredse med den Betaling, der bliver tilstaaet, og de øvrige Vilkaar, som indgaaes med den eller dem, der paatager sig dette Arbejde, skal enhver Lodtager erklære, hvad Part han vil tage i denne Bekostning, som f. Ex. $\frac{1}{50}$ $\frac{1}{40}$ $\frac{1}{30}$ $\frac{1}{20}$ Part o. s. v., og som Følge deraf udreder og erlægger enhver Lodtager sin Andeel, Alt i Følge den med Entreprenøren

sluttede Accord, som og de imellem os indbyrdes vedtagne Bestemmelser.

2.

Hvad Materialier, der til de i Dæmningen læggende Sluser behøves, leverer enhver Lodtager sin Anpart og for øvrigt tager Deel i alle de derved forårsagende Bekostninger efter 1ste Post, hvorunder den fremtidigede Vedligeholdelse er indbefattet.

3.

Naar Dæmningerne ere fuldførte og Arbeidet ved Syn afleveres, deles samme strax til Vedligeholdelse, dog paa den Maade, at hvor samme maatte findes mere udsat for Beskadigelse af Stranden, afgives et mindre Stykke og derimod et større, hvor det befindes at kunne skee. Dog skeer Delingen heraf paa samme Maade, som i første Post er bestemt.

4.

Førend nogen Deling af Grunden foretages, skal det først ved kyndige Mænd nøie undersøges, om der i det inddæmmede Stykke skulde befindes nogen Tørvegrund, det være paa et eller flere Steder, hvilken Tørvegrund da afpæles og for sig selv deles i samme Forhold som ovennævnt.

5.

Al den øvrige Grund tildeles enhver Lodtager saa beqvemt som det efter Omstændighederne lader sig gjøre, dog uden derved at fornærme hinanden, enten i Henseende til Beliggenhed eller Bonitet, om der synlig heri skulde være nogen betydelig Forskjel, i hvilket Tilfælde det skal være den formeentlig Fornærmede tilladt at lade samme paaskjønne af uvillige Mænd, og om de finder Klagen grundet, da kan de øvrige Participanter ligeledes udvælge hver 2 Mænd, som uden videre Appel ved fleste Stemmer afgjør det omtvistede Tilfælde, og som da enten rettes eller forbliver som det var.

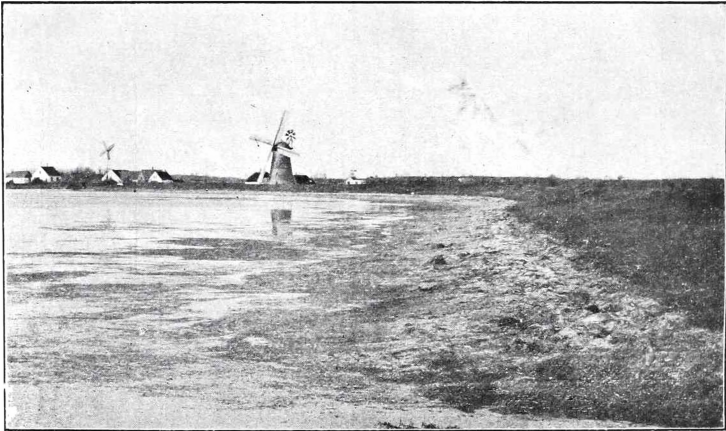
6.

Paa samme Maade som enhver deeltager i Bekostningerne deles Hegnet imellem Lodtagerne, dog Udhegnet undtagen, hvorudi enhver tager Halvhegn med paagrændsende Beboere, efter Ford. af 29. October 1794.

7.

Da det forudsees, at 2de Veie vil blive anlagt over dette ind-

dæmmede Stykke Strand, den ene for Hofmangaves Eier fra Landet forbi Baagø til Hessum, og den anden fra Hasmark til Egense, for Bønderne, saa bliver det en Selvfølge, at disse Veie islandsættes af Brugerne, i hvilken første de Hessum Beboere tage Deel til Baagø. De paa disse i Vandafledningsrenderne nødvendige Stenebroer holde og besørge Brugerne stedse i god og lovlig Stand og saaledes, at Vandet paa ingen Maade standses i dets Gang til Skade for Lodseierne paa deres Andeel Grund.

Den store Dæmning set fra Romsø.

8.

Saasnaart det efter Omstændighederne lader sig gjøre, skal der, naar Delingen af Grunden er skeet, strax kastes forsvarlige Vandaflednings-Grøfter til Sluserne, for tilstrækkelig at kunne aflede den store Mængde Vand, som derudi har Tilløb fra saa mange Steder, og ellers stedse vilde oversvømme Grunden. Skulde det paa et eller andet Sted findes fornødent uden for Dæmningerne at kaste Render, da blive alle deri deeltagende baade strax og fremdeles.

9.

Skulde det ved nærmere Overlæg findes nødvendigt, at en Mand blev antaget, for til alle Tider at have behørigt Tilsyn, baade med Dæmningerne, Sluserne, Vandledninger og Broer etc., da skal alle Lodtagere i denne Bekostning tage forholdsmæssig Deel.

10.

Da en stor Deel Jordbrugere paa begge Sider af Stranden strax har en betydelig Fordeel af denne Inddæmning, deels ved at kunde komme paa tørt Land til Øerne og deels ved at faae deres til Stranden grændsende Jorder fri for Oversvømmelse; saa formenes at samtlige Lodtagere bør foranstalte en Samling af alle paa-grændsende Jordbrugere, og ved denne søge at formaae disse til, naar behøves, at besørgе den til Inddæmningen fornødne Kjørsel af Tang og Steen, deels om behøves til Dæmningernes udvendige Beklædning, og deels til Fyldning, for at fastne Grunden af de dybe Steder, hvor det ellers vilde blive for vidtløftigt at fylde med Hjulbarre. Iligemaade at levere hver 2 a 3 Karle, naar forlanges, til Hjelp ved Opkastning af den første Vold, som skal skee hastig for at holde Strandvandet ude, efter at dybe Steder ere fyldte, ved Hjelp af Kjørselen.

11.

Saavel Hegnsgrøfter som øvrige Vandledningner bør støde til og have Communication (Forbindelse) med hverandre, og samtlig ledes til Sluserne. Alle disse Grøfter saavel som Dæmningerne skal engang hvert Aar synes af samtlige Deeltagere, hvortil den 1. Juli formenes beqvemmest, da det formodes, at Grunden er tør. Og skal det være Enhvers Pligt inden 14 Dage derefter, at oprense og istandsætte det til Mangel udsatte, under 1 Rbd. Mulct for hver Favn som er kjendt uduelig, og forpligtes til at besørgе Arbejdet gjort inden den af Synsmændene bestemmende Tid. Dog bør i begge Tilfælde tages Hensyn til, om der skulde være saa meget Vand i Grøfterne, at Oprensning er umuelig, og da en længere Henstand bevilges.

De saaledes for forsætlig Forsømmelse betalende Mulcter oplægges og anvendes ved forefaldende Leilighed til Reparation paa Sluserne, saavidt samme kan tilstrække.

12.

Mueligt var det, at meget høit Vande ved Storm og uroeligt Veir kunde paa et eller andet Sted foraarsage overfalds Skade paa Dæmningerne. Skulde dette blive Tilfældet og det af Synsforretningen holdt den foregaaende 1ste Juli næstforhen erfares, at Dæmningen har været i god Stand og uden Mangel, da skal alle Deeltagere være behjælpelige med at faae det brøstfældige Stykke i god og forsvarlig Stand igjen, enten med afgivende

Hjelp in natura eller Bidrag i Penge, alt efter befindende Omstændigheder og tagende Beslutning af Eierne eller Brugerne.

13.

I Henseende til Hegn og Fred for paastødende Grundbrugeres løse Creature, da, naar ingen anden Forening med dem derom kan opnaaes, som formedelst den store Mængde vil blive vanskelig, da bliver det nok rigtigst, at Lodtagerne ved lovlig Bekjendtgjørelse derom til Vedkommende efterleve Forord. af 29de October 1794, i alle Dele udøve dens Forskrifter, da ellers ingen Fred opnaaes, som Erfaring paa andre Steder har lært.

Østrupgaard, den 12. Januar 1817.

E. MØLLER

— — —

Det var uden Tvivl Elias Møller en stor Skuffelse, at han ikke kunde faa Bønderne med i denne »Forening«, der i adskilligt minder om de Andelsforetagender, der et Par Menneskealder senere skulde bidrage saa mægtigt til Landbostandens økonomiske Frigørelse. Men paa den anden Side er det vel forstaaeligt nok, at Bønderne var noget ængstelige ved at blive »Lodtagere« i et saa stort Foretagende. Der var knap gaaet 30 Aar, siden Stavnsbaandet blev løst, og særlig hos de lidt ældre laa der sikkert endnu i Sjælen tunge Efterveer af det Tryk, Livegenskabet havde lagt paa deres Nakke.

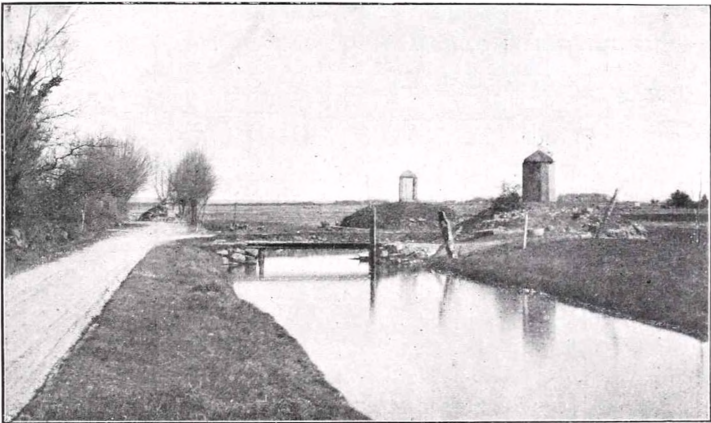
Ganske vist havde ogsaa Cancelliraaden prøvet de stavnsbundnes Kaar. Men han hørte nu engang til Undtagelserne — de sjældne Undtagelser, der baade ved egen Styrke og Omstændighedernes Hjælp formaar at hæve sig ud over Gennemsnittets Rammer. Forholdene havde hjulpet ham til at se længere og tænke større end de af hans jævnaldrende, der var blevet gaaende paa de samme Marker og i de samme Gaarde, blot under lidt læmpeligere Kaar.

Elias Møller gav da heller ikke tabt, fordi hans Plan om at faa Bønderne med til det store Inddæmningsarbejde slog fejl. Knap fjorten Dage efter, at han havde forelagt ovenstaaende Forslag og faaet det forkastet, havde han allerede fattet Beslutning om selv at gennemføre Arbejdet med Fjordens Tørlægning, og han sammenkaldte da et nyt Møde af Bønderne i de til Stranden grænsende Byer. Paa dette Møde

forelagde han et Udkast til Overenskomst med dem under den Forudsætning, at han selv lod Inddæmningsarbejdet udføre.

Denne Overenskomst blev godkendt og underskrevet den 24. Januar, og den lyder saaledes:

Paa Grund af, at vi undertegnede Gaard- og Jordbrugere, som med vores Marker støde til Stranden fra Øelund til Norup, for en stor Deel paa begge Sider, fuldkommen indsee den store Nytte og Fordeel, vi baade strax og fremdeles kunde have af, at denne Strækning af Stranden blev inddæmnet, ligesom vi ogsaa skjønte,

Mindestøtterne paa Baagø, rejste til Minde om Prinsebesøget.

at dette Foretagende vilde være ugjærligt, naar ikke den dertil fornødne Hjælp kunde erholdes, og hvilket, naar samme skulde tilveiebringes ved leiede Vogne og Folk, vilde overstige den ved Grunden erholdende Fordeel; som Følge heraf tilbyde vi os uden nogen Betaling naar forlanges:

1.

At levere de fornødne Vogne, hver 3 á 4 og Folk til Paa-læsning for at fylde Dybet imellem Baagø og Romsø, da samme ei lader sig fylde med Hjulbarre.

2.

Ligeledes at levere hver 3 á 4 Karle for at være behjælpelig

med at opkaste den første Vold for at holde Strandvandet ude, efterat det dybe Sted er opfyldt ved Kjørsel.

3.

Endvidere at tilkjøre den fornødne Tang og Steen til Dæmningernes udvendige Beklædning, for saa meget mueligt at sikkre den for Strandvandets Paavirkning og Ødelæggelse ved Storme og høit Vande, og

4.

Ifald der skulde blive nogle Karle tilovers fra det under No. 2 bestemte Arbeide, da at være behjælpelig med Dæmningernes Beklædning naar Materialier tilføres 3die Post.

— — —

Foruden at vi ved Strandens Udelukkelse sikkres for Over svømmelse af de til samme grændsende Jorder, erholde vi 2de Veie over det Inddæmmede udlagte, nemlig: 1) fra Veien paa Hessum Mark en Vei, som anlægges saa nær muelig til Lindøe, og derfra til Baagøe, og efter Gjærlighed over til Romsøe og Hofmansgave Land. 2) En Ditto fra Egense til Hasmark paa det for begge Byer beqvæmeste Sted efter nærmere Overlæg, hvor det bedste kan skee. Men en Selvfølge er og bliver det, at Brugerne af disse tvende Veie selv indrette dem med de derpaa behøvende og fornødne Stenebroer, da saavel Grøfter som Broer stedse maae være i god og lovforsvarlig Stand, at Vandet desformedelst ikke standses i dets Gang til Sluserne, til Skade for Grundbrugerne af det Inddæmmede. Til hvilken Ende Enhver, som har Kjørsel og skal gjøre Brug af disse Veie, strax og saasnaart det kan skee, deler dem og Vandgrøfterne til fremtidig Vedligeholdelse, og saaledes at enhver ved det aarlige Syn derover kan svare til sin Andeel, eller taale, at de befindende Mangler for hans Regning istandsættes, som om det var Hegn, efter Forord. af 29. October 1794.

Mueligt var det, at der under Arbeidet selv og imedens Dæmningerne opføres kunde indtræffe Storm og forlegent Veir med høit Vande og de ved Arbeidet værende Folk ikke kunde overkomme at hindre Vandets Indbrud, da erbyde vi os, paa hvad Tid vi derom underrettes, at være behjælpelig paa alle muelige Maader for at hindre Ødelæggelse af det gjorte Arbeide baade

med Folk og Redskaber, som vi derom tilsiges og kan tilvejebringe.

Schebye, den 24. Januar 1817.

Anders Jørgensen,
af Øelund.

Lars Andersen, *Frederik Christensen,*
af Hessum, *Lars Pedersens Enke,*
med paaholdt Pen.

Rasmus Knudsen, *Thyge Rasmussen,* *Hans Andersen,*
af Schebye. med paaholdt Pen.

Rasmus Andersen,
Rasmus Knudsen, *Anders Larsen,* *Niels Knudsen,*
med paaholdt Pen.

Johan Jørgensen, *Morten Pedersen,*
(begge af Ørritslev)
med paaholdt Pen.

— -- —

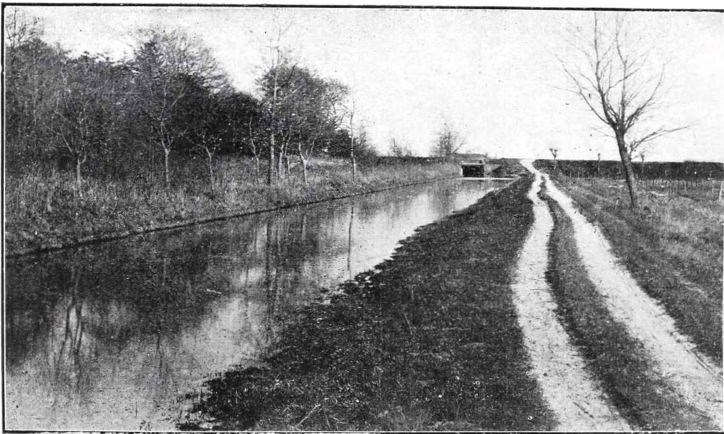
Efter at denne Overenskomst var underskrevet indhentede Cancelliraad Møller Erklæringer fra Sognepræsten i Skeby, fra Nislevgaard og fra Ølundgaard om, at der ikke fra disses Side var noget at indvende mod, at Inddæmningen foretoges. Og endelig blev der oprettet en Overenskomst mellem *Møller* og Stamhusbesidder *Hofman* paa Hofmangave angaaende Ejendomsforholdene i det inddæmmede Areal og om Stamhusets Ret til at have Kørevej paa Dæmningen.

Dermed var Sagens juridiske Side bragt i Orden. Den gamle Cancelliraad havde sikret Østrupgaard Ejendomsretten til det ny Areal, som skulde indvindes. Men endnu var der store Vanskeligheder at overvinde, før selve Arbejdet kunde paabegyndes.

Først og fremmest gjaldt det om at skaffe Kapital. Det var jo kun faa Aar efter den sørgelige Statsbankerot i 1813, og Pengene var faa her i Landet.

Cancelliraad Møller havde i Collegial-Tidende No. 38 for 1817 set, at Kongen havde skænket Landhusholdningsselskabet 40,000 Rbd. til Ophjælpning af Landbruget — nærmest som en Opmuntring for Flid og Opfindsomhed. Og han besluttede da at andrage om at faa

Del i disse Penge. Men det varede lang Tid inden han fik Svar, og han var nødt til at handle. I Løbet af Sommeren og Efteraaret 1817 anskaffede han de fleste Materialier og Redskaber, der skulde bruges ved Inddæmningsarbejdet, hvilket kostede ca. 3000 Rbd. Desuden havde han kontraktmæssig maattet leje den nødvendige Arbejdsstyrke forud for at være sikker paa at have Arbejdskraft nok, saa snart Inddæmningen skulde paabegyndes. Folkene var antagne til en Dagleje af 2 Rbd., men i Løbet af Vinteren 1817—18 faldt Kursen, saa en Specie

Den nordlige Landkanal.

fra at være 30—32 Mark værd sank ned til at repræsentere en Værdi af 20 Mark eller mindre. Under disse Forhold sammenkaldte Cancelliraaden den 29. Marts 1818 Folkene — eller i alt Fald den største Del af dem — og tilbød dem en Godtgørelse, hvis de vilde afstaa fra Akkorden. Men de Folk forstod ogsaa at regne, og de kunde vel se, at Fordelen var paa deres Side, og det eneste, Møller opnaaede, var, at de gik ind paa kun at faa den halve Dagleje udbetalt straks, medens de lod den anden Halvdel henstaa et Aar fra den Dag, Arbejdet blev begyndt.

Til Trods for Vanskelighederne var der da intet andet for Cancelliraaden at gøre end at bryde paa. Det lykkedes ham at laane forskellige

ret store Beløb — af Grev Roepstorff paa Einsiedelsborg, af Nationalbanken og paa et Par andre Steder — og den 6. April 1818 kunde da endelig Inddæmningsarbejdet tage sin Begyndelse.

Der skulde opføres to Dæmninger, en fra Romsø ved Hofmangave til Baagø og en herfra til Lammesø. Den første var absolut den, der vilde frembyde de største Vanskeligheder, da den paa en Strækning af ca. 100 Alen skulde føres over et strømrigt Løb paa 9 - 10 Alens Dybde. I Erkendelse af, at det er klogt at gaa i Lag med de største Opgaver først, begyndte Cancelliraaden da med denne Dæmning. Den store Arbejdsstyrke blev delt i to Hold, og af disse tog det ene fat paa Nordsiden ved Romsø, mens det andet gik ud fra Baagø. Paa den flade Strand gik Arbejdet forholdsvis let. Skilte fra hinanden i den Afstand, som skulde være Dæmningens Bredde i Bunden, satte man Risgærder, og imellem disse paakørtes Fyld, dels med Trillebøre, dels med Karioler med en Hest for. Ialt havde man 60 Hjulbøre og 13 Karioler i Gang. Tang og Fyldning blev anbragt lagvis i Dæmningen for at binde bedre, og man fyldte op til ca. en Alen over almindelig Vandstand.

Jo nærmere man fra begge Sider kom ud mod den dybe Midterstrøm, des sværere blev Arbejdet. Herude maatte Dæmningen gøres bredere, og før Fyldningen kunde paabegyndes, maatte der til Anbringelse af Gærderne nedrammes svære Pæle. Disse anbragtes med knap en Meters Mellemrum, og flettede Risgærder blev snoede eller vundne imellem Pælene paa samme Maade, som Gærdsel vindes imellem Gærdestaverne. Tang og Sten blev derefter hurtig fyldt ned paa Bunden mellem Gærderne for at støtte disse, og derefter begyndte den egentlige Fyldning med Tang og Strandler. Det sidste fik man fra to saakaldte »Potter«. Det var store Huller, som paa Fladstranden var blevet omgivne af Dæmninger, og hvorfra Vandet blev »sneglet« ud. Til Fyldning af det dybe Løb var dette Ler langt bedre end Jord eller Sand, da det er betydelig tungere og ikke let lader sig opløse af Vandet og Strømmen.

I tre Maaneder sled man saaledes i det fra baade Syd og Nord, og endelig den 11. Juli kunde man række hinanden Haand over Dybet.

For den gamle Cancelliraad har det sikkert været en stolt Dag, da

dette Arbejde, hvis lykkelige Udfald mange tvivlede paa, var foreløbig tilendebragt, og det sidste Hul i Dæmningen var lukket.

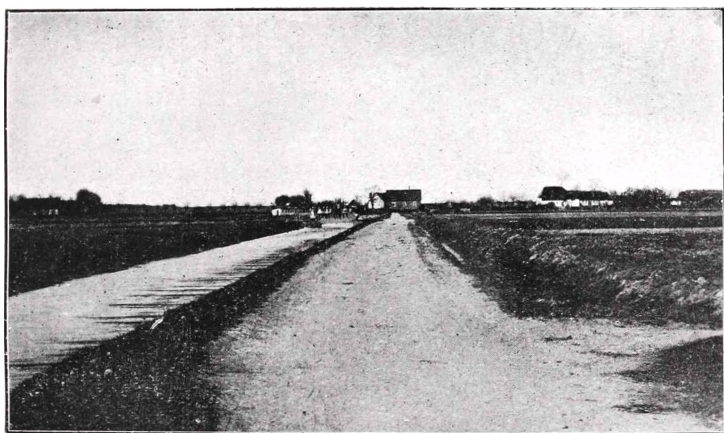
Ude i Strømmen blev der derefter anlagt en Hovedsluse i Dæmningen, for at Vandet fra det inddæmmede Areal herigenkæm kunde føres ud i Havet. Denne Sluse er 20 Alen lang og 12 Alen vid ved begge Ender. Yderligere er i Dæmningen anbragt en mindre Sluse.

Den ene Sluse blev aabnet den 24. August, og »det var et behageligt og skjønt Syn at see« — skriver den gamle Cancelliraad — »hvorledes Vandet strømmede ud og brød med saadan Magt igennem, at Mandskabet, som gjorde Aabning paa de omkring Slusen opførte Dæmninger paa begge Sider, maatte anvende baade Kunst og Kræfter for ikke at blive omkastede i Strømmen, da det just var Tilfældet, at Vandet udenfor den Dag var meget lavt . . .«

For arbejdsomme og stræbsomme Naturer som Elias Møller er Arbejdets lykkelige Fuldbgyrdelse altid den bedste Anerkendelse. Men for øvrigt var han ogsaa glad ved den Anerkendelse, der udefra blev ham til Del, og det var ham en virkelig Opmuntring, da den »fynske Guvernør«, Prins Christian Frederik skænkede hans Arbejde den Opmærksomhed at aflægge et Besøg paa Dæmninger den 12. Juni 1818. Fem Aar senere besøgte Prinsen igen Inddæmningen, og til Erindring om de fornemme Besøg er ved Dæmningen rejst et Par Mindesmærker.

Som tidligere nævnet var det nordlige Forvand mellem Romsø og Baagø langt det vanskeligste at arbejde i, da Vandet her var baade dybest og stridest. Og egentlig mente vistnok Elias Møller, at naar først Dæmningen her var fuldført, saa gik Resten saa omtrent af sig selv. Det sydlige Løb mellem Baagø og Lammesø var ganske grundt, og der var sædvanligvis ingen Strøm. Alligevel beredte Arbejdet her større Vanskeligheder end ventet. Den første Besværlighed var en Arbejdsstrid angaaende Lønforholdene. Det var en oprindelig Aftale, at naar selve Dæmningerne var opførte, skulde Daglejeforholdet ophøre, og Afpuksningen, Vejanlæg og det øvrige Arbejde skulde da udføres efter Akkord. Den 18. Juli lykkedes det at faa kastet en rent midlertidig Dæmning mellem Baagø og Lammesø, og Møller mente sig da løst fra Daglejeforholdet. Men Arbejderne var af en anden Mening, og

det trak op til en regulær Strejke eller noget endnu værre. De samlede sig »i en Klynge og marscherede til Østrupgaard, for om muelig paa denne Maade in massa at tvinge mig til at indgaae, hvad de ønskede« — fortæller den gamle Cancelliraad. Men han bøjede sig ikke, og Demonstrationstoget fik ingen praktisk Betydning. Efter en halv Snes Dages Forløb meldte der sig en Del, der var villige til at tage Arbejdet paa Akkord, hvorefter dette kunde fortsættes. Men den korte Strejke havde alligevel drillet Cancelliraaden, og i sine Optegnelser skriver han

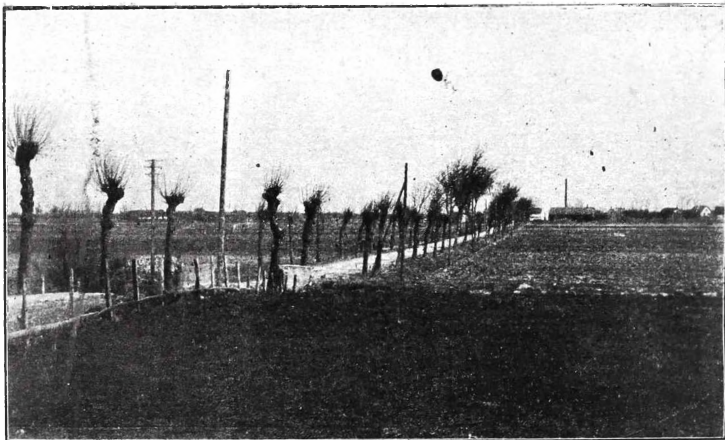
Baagøstrand med Kanalen — Øen i Baggrunden.

lidt bittert: »Man seer her et Beviis paa, hvorvidt Egennyttens kan drive Mennesket, endogsaa til ubillige Fordringer paa Næstens Bekostning, og disse er destoværre ikke sjældne eller faa i vore Dage . . .«

I disse Bemærkninger synes man at spore lidt af den *gamle* Mands Utilfredshed med Tiden, men det er kun over for et saa ukendt Fænomen som en Strejke, at Alderen synes at præge Elias Møller. Ellers er han stadig den rastløse og beslutsomme. Det viste sig en Maanedes Tid senere, da en stærk Storm med Højvande den 31. August sprængte den sydlige Dæmning paa 8—10 Steder. Vandet strømmede ind med saadan Magt, at der i Strandbunden blev Huller paa tre Alens Dybde, og Dæmningsgærdet blev ført mange Hundrede Alen bort indtil Øen

Lindø. Det saa ikke hyggeligt ud, da Cancelliraaden kom til Stede. Baade Arbejdere og Opsynsmænd stod raadvilde og modløse, men — skriver Elias Møller — »jeg indsaae tilfulde, at der maatte fattes en Beslutning og Værket angribes med fornyet Kraft«.

Og med vanlig Energi gaar han da løs paa Arbejdet, anviser ny Metoder til at sikre Dæmningen og opmuntrer sine Folk til at tage fat med fornyet Kraft. Og da det nu i Eftersommeren faldt ind med bedre Vejr, gik Arbejdet roligt og godt og uden betydelige Hindringer

Vejen fra Egense til Hasmark.

Alligevel skulde Cancelliraaden ikke blive fri for Ærgrelser midt i Glæden over det opnaaede Resultat. Han fortæller i sin Bog om Inddæmningen herom:

» . . . Fra den 21. September, da den sidste Aabning paa Dæmningen ved Lammesø blev lukket og Vandet paa Fladstranden, dels igjennem denne Aabning og dels igjennem Sluserne, var udtømmet, blev det en sand Glæde at passere over, fra Landet til Baagøe. Hidtil maatte der vades i Vand, til sine Tider over 1 à 1½ Alen dybt, og nu kunde Folk gaae tørskoede, med et Par Træsko paa.

Ved selv daglig flere Gange at passere denne Vei nød jeg strax i Begyndelsen den Fornøjelse, at Enhver, som jeg mødte, tilsmilede mig

Bifald, og glædede dem over min Seier. Pigerne, som forhen maatte enten klæde dem af, binde Klæderne op, eller ride med Malkebøtten paa en Hest, kunde nu gaae tørt uden at blotte en Fod. Den Kjørende kunde gaae ved Siden af Vognen og Alt var saare skjønt. Men denne Glæde varede kuns kort; det Gode glemtes altfor snart, og inden et Aar var forløbet, var ogsaa Skjønsomhed og Erkjendtlighed saa reent udslettet, at jeg senere ved Øvrighedens og Lovens Bistand har maattet kjæmpe mig frem . . .«

De Stridigheder, Cancelliraaden her hentyder til, skrev sig fra Spørgsmaalet om Retten til at køre ud til de tørlagte Øer, hvor Bønderne havde Jorder. Men om denne Strid skal senere berettes.

Trods de forskellige Genvordigheder lykkedes det at blive for saa vidt færdig med Dæmnings- og Slusearbejdet inden Aarets Udgang. *Den 2. December 1818* blev Arbejdet erklæret færdigt efter at have været i otte Maaneder. Der havde været Uheld og Bryderier nok, og Arbejdet havde ogsaa krævet et Menneskeliv, idet en af Arbejderne ved Udgravning af Fyld blev kvalt under nedstyrtende Jordmasser. Men det var ogsaa et stort Resultat, der var naaet.

Den første Dæmning fra Romsø til Baagø er over 1000 Alen lang. I Bunden er den 20 Alen bred — paa det dybeste Sted endda 30 Alen — og ovenpaa 6 Alen bred. Den anden Dæmning mellem Baagø og Lammesø er 1187 Alen lang. I Bunden var den oprindelig 16 Alen bred, men ved senere Tilsætning af Tang og Sten blev ogsaa den omtrent 20 Alen. Den er 4 Alen høj, og Bredden foroven er 5 Alen. Udvendig blev Dæmningerne i de følgende Aar beklædte med Sten, saa de danner et fast og stærkt Værn mod Havet. Paa den indvendige Side er der mange Steder plantet Pil til at holde paa Jordskraaningen.

I 1821 blev det indvundne Areal opmaalt, og det viste sig da, at det udgjorde ialt 15,288,227 Kvadratalen eller omtrent 1100 Tønder Land.

Udgifterne ved Inddæmningsarbejdet opgør Cancelliraad Møller til ca. 35,000 Rbd., men det er vel nok sandsynligt, at skulde hver lille Udgift medregnes, vilde Beløbet blive endda noget større.

»For denne Capital kunde en betydelig Landeiendom været kjøbt og mange Ubehageligheder undgaaede« — skriver den gamle Cancelli-

raad i sin ofte anførte Skildring fra 1837. »Men desuagtet glæder det mig endnu, at see de mange øde Strækninger, som forhen laae udyrkede, at bære Korn og Græs, til Fordeel og Gavn for de til disse Inddæmminger stødende Jordbrugere«.

Som en Anerkendelse for det store Arbejde skænkede Landhusholdningsselskabet Elias Møller sin store Guldmedalje i Foraaret 1820.

AF INDDÆMNINGENS HISTORIE

FRA 1818 TIL 1913

SOM foran meddelt var for Elias Møller Ærgrelsernes Tid ikke forbi med Inddæmningens Fuldendelse.

Det er vel ikke udelukket, at Bønderne er blevet noget misundelige, da de saa, at Arbejdet lykkedes saa godt, maaske har nogle af dem ogsaa ærgret sig over, at de ikke alligevel gik med til dette Arbejde, hvor de for en forholdsvis ringe Risiko kunde have haft en god Gevinst i Form af en betydelig Jordforøgelse til deres Gaarde.

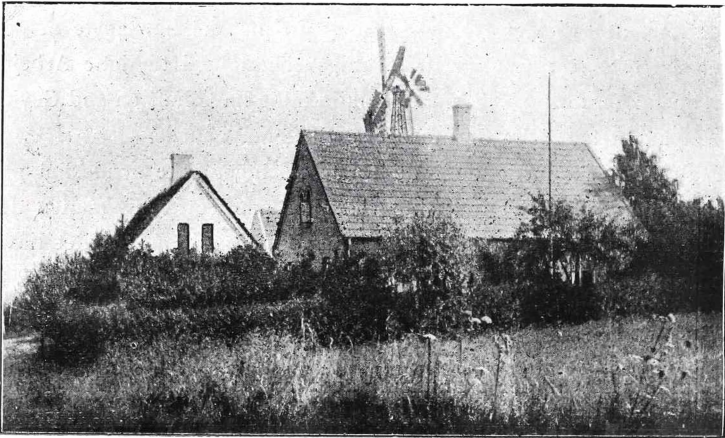
I alt Fald skønnede de i de første Aaringer ikke synderligt paa, hvad de havde vundet indirekte ved Fjordens Tørlægning, men derimod erkendte de tydeligt, hvad de havde tabt. Blandt andet havde de mistet den lette Adgang til at skaffe sig et Maaltid Fisk af Fjordens Vande, og selv om de vel aldrig havde regnet denne Indtægt for stort, følte de alligevel nu som et kendeligt Tab.

Ganske vist var der i Inddæmningen en Sø paa over 200 Tønder Land der, hvor Løbet havde været dybest, og her var ret godt Fiskeri. Men baade for Skeby- og for Hessummændene var Søen for langt borte, og hos dem var Ærgrelsen derfor størst.

Saa var det, de fandt paa at drille den gamle Cancelliraad med at køre snart det ene Sted, snart det andet over de inddæmmede Marker, naar de skulde ud til deres Jorder paa Øerne. Møller henstillede til dem at indgrøfte en Vej ud til Øerne og saa holde sig til denne, idet han mente, de ved nu at have tørt Land at køre paa havde vundet saa meget, at de nok selv kunde være tjent med at lave og vedligeholde en ordentlig Vej. Men det vilde de ikke. De havde altid kørt, hvor det passede dem, og skulde de køre en bestemt Vej, forlangte de, at Møller skulde anlægge denne. Og det maatte han gøre, hvis ikke han vilde have sine Marker ødelagte, hvad han selvfølgelig ikke vilde.

Allerede Aaret efter Inddæmningen begyndte der at gro Græs over en stor Del af det indvundne Areal, og fra Aaret 1821 begyndte Egnens Husmænd at leje Jord derude til Græsning af Faar. Det var dog kun Smaasummer, Elias Møller paa den Maade indvandt, men han glædede sig meget over at se, at hans Arbejde allerede saa hurtigt kom til Nytte.

Imidlertid ophørte Striden med de tilgrænsende Naboer ikke med Vejspørgsmaalets Løsning. Cancelliraaden maatte endnu døje den

Ældre Bebyggelse paa Baagø.

Ærgrelse, at han maatte føre Proces med flere af Naboerne angaaende Hegnspligten. Baade ved Under- og Overret fik han i denne Proces Medhold, og saa bekvemmede endelig Naboerne sig til at modtage Hegnet og at bære deres Del af Udgiften.

Endnu flere Genvordigheder havde den gamle Cancelliraad i sin høje Alderdom med de ny Naboer ved Inddæmningen, men dem har han klogt og hensynsfuldt gemt ned i Østrupgaards Arkiv. Det er vel ikke udelukket, at han paa sine gamle Dage er blevet en Smule pirrelig, som stundom netop de energiske Naturer bliver, naar de begynder at mærke Alderdommens Tryk. Men i det store og hele har han sikkert Ret, naar han om sit Forhold til Naboerne selv siger: »Hverken

min Samvittighed, min Tænke- eller Handlemaade imod de paastø-
dende Jordbrugere gjør mig, endog ved den strængeste Undersøgelse,
nogen Bebreidelse«.

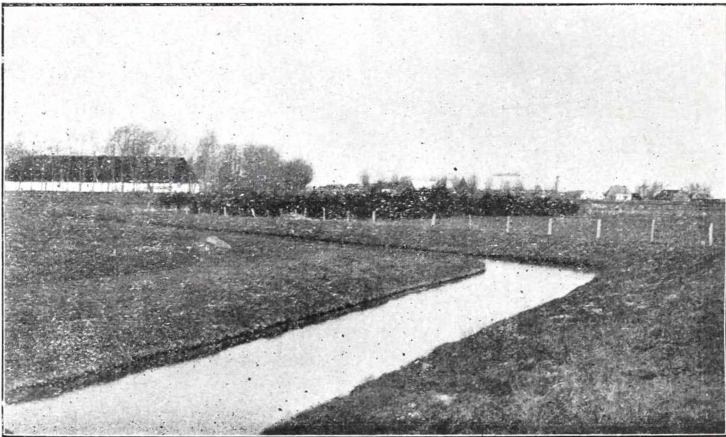
Cancelliraad Møller — eller Justitsraad Møller, som han blev, inden
han i 1846 afgik ved Døden i en Alder af 85 Aar — opnaaede ikke
at høste synderlig Frugt af sit store Arbejde, selv om han havde den
Glæde at se mange Kreaturer »græsse, mættes og trives paa en Stræk-
ning, som forhen var vild Strand«. Men hans Arbejde for at indvinde
det store Stykke Land var sikkert heller ikke dikteret af Egennytte
eller af Tanken om personlig Vinding. Langt snarere er den Plan, han
der undfangede, udsprunget af hans Trang til — i Pagt med hele
Tidens Aand — at øve et almennyttigt Værk, der kunde bevare hans
Navn for Efterverdenen. Om Elias Møllers Forhold til den Landvinding,
som hans Eftertid skulde erobre paa en ganske anden Maade, end han
naaede, kan der næppe skrives mere træffende Ord end dem, han selv
anvender som en Slags Efterskrift til Beretningen om Genvordighederne
med Hegnsprocessen.

Han skriver:

»De menneskelige Tanker, Meninger og Handlinger ere forskjællige
og mange, og at seire over disse er vanskeligere og besværligere, end
at seire over Naturen. Hvad der endnu skal møde er skjult, men dog
haaber og glæder jeg mig ved den Tanke: at det Værste er overstaaet,
og venter, at Mængden selv efterhaanden vil, ved nøiere Eftertanke
erkjende det Gavnlige i Indretningen, nyde de Fordele de uden Be-
kostning ere komne i Besiddelse af, og unde mig det Eneste jeg for
mine betydelige Opofrelser ønsker: Fred og Roe paa mine gamle Dage
uden Misundelse. Med den fuldeste Overbevisning tør jeg offentlig
erklære: at saavel min Hensigt som Maalet for mine Bestræbelser aldrig
have været grundede paa Egennytte, ligesaaalidet som dermed at for-
nærme noget Individ eller indskrænke Nogens Eiendom og Rettighed,
men allene at virke til Held og Gavn for Efterstægten. Skulde Nogle
falde paa at give Hensigten en anden Fortolkning, da kan jeg i dette
Tilfælde kuns appellere til den mere Kyndige og Indsigtsfulde. Bese
med Nøjagtighed og Sagkundskab hvad der er gjort; hvorledes
det førend Dæmningens Opførelse kunde have seet ud; hvad der er

vunden baade af Strandgrund og for de Paagrændsende af Landjorden, som forhen vare udsatte for at overskyldes af Saltvandet; hvad der paa mange Steder er afgivet til Fordeel for disse, og endelig: at der er tilveiebragt en beqvem og behagelig Samfærsel med syv forhen fra Landet adskilte Øer; og jeg tør smigre mig med, at Dommen vil falde ud til Fordeel for den, der handlede og virkede i den meest uegennyttige Hensigt«.

Da Østrupgaard ligger en halv Mils Vej fra Inddæmningen, blev

Eliasminde.

det nødvendigt at have et fast Opsyn derude, og der blev derfor paa Baagø bygget Hus til en Opsynsmand. For ogsaa bedre at kunne udnytte Græsning og Høslet lod Elias Møller ved Egense anlægge en ny Avlsgaard »Eliasminde«. Her blev da et Areal paa ca. 200 Tdr. Land udlagt med Græs. Tidligere var dette Areal i 4—5 Aar udlejet til Hæren, som her om Sommeren fik græsset 60 Dragonheste.

Om den indvundne Strandbunds første Beklædning med Græsplanter fortæller Landøkonom *Jac. Aall Hofman (Bang)* i en Beskrivelse af Odense Amt, som han i 1843 udarbejdede for Landmusholdningsselskabet.

»Det var interessant« — skriver han — »efter Inddæmningen at

see, hvorledes Naturen stræbte efter at beleve det nye Terrain med Planter. I de første Aar fremkom et helt Tæppe af Saltplanter, der paa Landet bestod af *Sallicornia herbacea* (Salturt) og *Arenarea rubra* (rød Sandvaaner). Omtrent 500 Tdr. Land blev i de første Aar overtrukket med denne sidstnævnte Plante; paa nogle dyndede Puncter indfandt sig derimod *Aster trifoleum* (Strandasters) i en stor Mængde . . . «

Efterhaanden som det ferske Vand om Vinteren oversvømmede Inddæmningen udleledes imidlertid Jordbundens Saltdele, og der blev

I Høslætstiden ved „Søen“.

lidt efter lidt Vækstbetingelser for mere værdifulde Planter som Rajgræs, Hvene og forskellige Sivarter, blandt andre den saakaldte *Scirpus lacustri*, der i Egnens Maal kaldes »Søver« (Siv). Hofman meddeler, at denne sidste Plante afgiver »et særdeles godt Vinterfoder for Kvæget og kjøbes med Begjærlighed af de Paagrændsende. Man forstaaer, at Køerne æde dette hellere end andet Hø og skulde malke udmærket derefter . . . «

Men at Inddæmningen aldrig kom til at svare Regning i Elias Møllers Levetid fremgaar tydeligt nok af, hvad Hr. Hofman for øvrigt beretter om Arealets Benyttelse. Han skriver herom:

»Egnens Beboere kjøbe ved Auction, som nævnt, en betydelig

Mængde grovt Hø i Inddæmningen. Prisen varierer imellem 3 Mk. og 3 Rbd. Læsset, efter dets forskellige Godhed, og giver dette en aarlig Indtægt af 2 til 300 Rbd. Ligeledes græsses en Mængde Køer og Faar paa den høieste Deel af Strandgrunden, der udleies i smaa Stykker til Huusmænd, Indsiddere og andre Jordbrugere i Egnen. Dog er denne Græsning i vaade Aar temmelig mislig, og foraarsager ofte, at Faarene døde af Flyndere i Leveren. Hele Indtægten af det Inddæmmede har i de senere Aar beløbet sig til omtrent 8 à 900 Rbd.; men naar Vedligeholdelsen og Forbedrings-Omkostningerne derfra drages, blive Netto-Indtægten liden, og, hvis man drager derfra Renten af hele Inddæmnings-Omkostningerne, vil der fremkomme et stort Deficit.

Hr. Hofman synes for øvrigt heller ikke at have haft synderlig megen Tro paa Inddæmningens Betydning for Fremtiden. I alt Fald skriver han:

»Den inddæmmede Strand, der for endeel hører til Norup og Scheby Sogne, har endnu ei noget Hartkorn. Som en Følge heraf falde de Familier, som boe i de paa Sandet opførte Huse, Norup og Scheby Fattigvæsen til Byrde, uden at Østrupgaard, som disse tilhøre, kan tilpligtes at tage Deel i at afhjælpe den Armod, som Beboerne i de usunde Huse uden Tilliggende meget let kunde falde i. Der findes, Gud ske Lov! endnu kun eet saadant Huus paa Stranden i det førstnævnte Sogn, men der er Plads til mange flere . . . «

Som nogen særlig Velsignelse for Egnen synes den gode Landøkonom jo egentlig ikke at betragte den gamle Cancelliraads Arbejde, selv om han andet Steds i sin Bog kalder det et »dristigt og fortjenstfuldt Værk«.

— — —

Da Elias Møller døde barnløs, overgik Stamhuset Østrupgaard i 1846 til hans Brodersøn *Jørgen P. Møller*, der imidlertid ikke synes at have interesseret sig særlig stærkt for Inddæmningen. Det hele Areal vedblev at henligge som Eng, hvorfra Afgrøden solgtes enten til Slæt eller til Græsning. Da Afvandingen i det væsentligste kun foregik gennem Sluserne, led Inddæmningen imidlertid meget under Vandet, der om Vinteren til Tider kunde staa som en Sø over det halve Areal.

Og i fugtige Somre var Arbejdet i Engene yderst besværligt. Desuden hjem søgtes Egnen af Koldfeber, en Sygdom, der altid optræder i sumpede og fugtige Egne.

Men da Jørgen Møller i 1870 afgik ved Døden, kom der igen en *Glas Møller* som Stamhusbesidder paa Østrupgaard, og han lignede i alt Fald sin Grandonkel og store Navne deri, at han havde Lyst til at faa noget ud af Inddæmningen. To Aar efter at han havde overtaget Stamhuset, paabegyndte han en Grundforbedring af hele det store Areal under Ledelse af Ingeniør, fhv. Digeinspektør *Carstensen*, en Broder til Tivolis berømte Grundlægger.

Der blev bygget en Udpumpningsmølle med 90 Fod Vingefang og ca. 75 Hestes Kraft. Den er i Stand til at oppumpe 800 Tdr. Vand i Minuttet, og den har gennem de forløbne Aar vist, at den er tilstrækkelig stor til at holde Arealet tørt. Mens Vandstanden i Inddæmningen tidligere ved Hjælp af Sluseafløbet var »laveste Vand« — det vil sige laveste Vandstand i Havet uden for Dæmningerne — er det nu 7 Fod under dagligt Vand og nogenlunde konstant hele Aaret rundt.

Holger Møller.

Samtidig blev der uden om hele Inddæmningen gravet en større Landvandskanal — ca. tre Mil lang — til at optage alle Tilløb fra de tilstødende Jorder og de Vandløb, som tidligere løb ud over Inddæmningen. Herved indskrænkedes Søarealet til omtrent det halve, og i Tidernes Løb er dette Areal ved Bundfældning af Planterester og Vegetation svundet ind til ca. 25. Tdr. Land.

Efter at Inddæmningen ved de nævnte Foranstaltninger var blevet for anden Gang »tørslagt«, blev der i Arealet gravet dybere og bredere Rrender, som fra alle Sider kunde føre Vandet til Møllen. Derved opnaaedes, at et egentligt Kulturarbejde kunde paabegyndes, og hvert Aar blev et større eller mindre Areal — fra 50 til 200 Tdr. Land — taget under Plov. Paa Grund af den betydelige Afstand fra Østrup-

gaard vedblev man dog hovedsagelig at holde sig til Dyrkning af gode Kulturgræsser, og Afgrøden solgtes stadig til Egnens Folk ved Auktion.

Den Grundforbedring, som Elias Møller jun. saaledes iværksatte, kostede ca. 150,000 Kr., men den forøgede samtidig Indtægten fra ca. 10,000 Kr. til ca. 25,000 Kr. aarlig.

Ligesom Elias Møller den yngre gik i sin Navnes Fodspor i det kulturelle Arbejde, saaledes tog han ogsaa sin Forgænger til Forbillede

paa det Punkt, at han ombyggede Østrupgaard. Bygningerne fra 1812 mindede mere om en stor Bondegaard end om en Herreborg. Men i Aarene fra 1871 til 1885 forvandlede Gaarden fuldstændig. Avlsgaarden blev et Bygningskompleks for sig, og omgivet af et nydeligt Haveanlæg rejser sig nu en statelig Hovedbygning i hollandsk Renæssancestil.

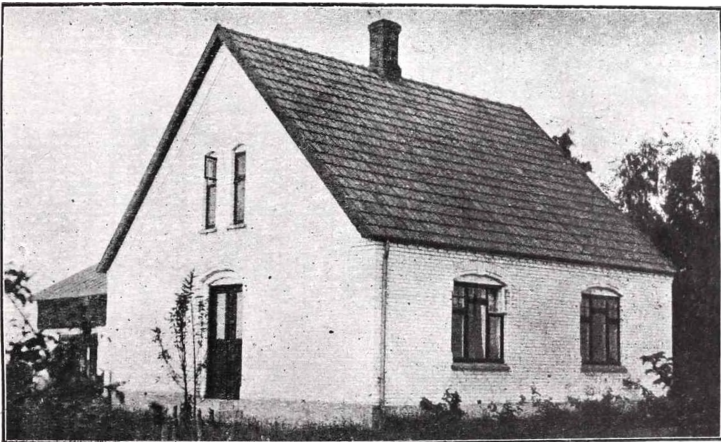
Da Elias Møller den yngre døde i 1895, gik Gaarden i Arv til hans Søn, cand. polyt. senere Hofjægermester *Holger Møller*. Skønt dennes Interesser tidligere var gaaet i andre Retninger end Landbruget, kastede han sig med stor Energi over Godsets Administration, og ikke mindst Inddæmningen optog ham stærkt. Han lod anstille talrige Forsøg med Dyrkning af forskellige Planter og begyndte en intensivere Kultur under Anvendelse af Kunstgødning i ret udstrakt Grad. I en Del af Inddæmningen fandtes store Lejer af Muslingskaller. Disses Tilstedeværelse var en Hindring for Korndyrkning, idet det tynde Jordlag over Lejerne ikke afgav tilstrækkelig Næring for Planterne, og der fremkom derfor i Sæden »Brandpletter«, hvor Lejerne fandtes. Der blev da i Inddæmningen optaget en ny Industri med Skalleknusning. Derved forbedredes Jorden, og Skallerne solgtes til Hønsfoder og lignende, hvorved Indtægten af det indvundne Areal yderligere forøgedes.

For Egnens Befolkning fik Østrupgaards Inddæmning større og større Betydning. Efterhaanden som Landbruget — og navnlig det mindre — udviklede sig mere og mere i industriel Retning, blev Fjorden det »Høstænge«, hvorfra Smaabrug i Hundredvis fik det nødvendige Tilskud til Vinterfødningen. Ved de fem aarlige Auktioner mødte Liebhavere op ikke blot fra Norup og Skeby Sogne, men ogsaa fra mange af Nabo-sognene, fra Krogsbølle og Hjadstrup, fra Otterup og Lunde, fra Østrup og Lumby.

Og i Høbjærgningstiden udfoldede der sig i Engene et lignende broget Folkeliv, som det, der møder en i de store Marskenge ved Vesterhavet.

Endnu før Højsommersolen var dukket op over Hindsholms Banker, begyndte Høstvognene at komme til Syne paa alle Biveje og Markveje. Og de stiledede alle ud mod Fjorden, hvor Nattens Taagedamp endnu laa og drev som store Uldtotter.

Og lidt efter lidt befolkes Engene. Pigerne skutter sig i Morgenkulden

Et af de ny Statshuse ved Egense.

og jager et Trip over til Naboens for at faa lidt Varme i Kroppen. Karlene kigger stjaalent efter »de andres« Piger, og Drengene tøjrer Hestene for saa et Øjeblik at gaa paa Opdagelsesrejse efter Fugle og Fisk. Der lyder Fløjten og Kvidren, og fra Markerne omkring Fjorden brøler Køer deres Godmorgen ud over Landet. Snart hører man Klang af Leer, der stryges. Pigerne ender deres Visitter og møder frem med Riverne. En lang og travl Dag ligger for . . .

Men de, der tit har været med i Engene og kender Livet her ud og ind, paastaar, at ingen Steds i Verden smager en »Ostemad« saa dejligt som her, og ingen Steds er Pigerne saa kønne som i Inddæmningen, naar Høslættens Tid er inde . . .

Under alle Omstændigheder kan det jo nok siges, at der er Poesi over Engene i Sommertiden, og i et Par Menneskealdre har nu Egnens Folk indsuget denne Poesi. For mange vedbliver derfor ogsaa Erinringen om Arbejdet i Fjorden at staa i en egen lys Glans, der vel nok forhøjes yderligere af Bevidstheden om, at igennem dette Arbejde øges Velstanden.

I Snese af Smaahjem blev Smalhans jaget paa Døren, og gode Kaar holdt deres Indtog netop ved Hjælp af den billige Adgang til Fjordens »Høstænge«. Det billige Hø betød en øget Besætning paa den hjemlige lille Lod, og det gav ikke blot en større Indtægt fra Dag til Dag, men det skabte ogsaa Mulighed for en stadig Forbedring af Lodden.

Derfor spredtes der ogsaa Ængstelse i mange Sind, da en Efteraarsdag i 1912 det Rygte hørtes i Egnen, at Hofjægermester Møller tænkte paa at sælge Inddæmningen til et Konsortium i Odense, og at dette Konsortium agtede selv at drive hele Arealet med Eksport af Frø og Hø for Øje. Man forstod da, at hvis denne Plan virkelig gjordes, vilde mange af Egnens Smaabrug miste den faste Grund for deres Eksistens, og for mange af Egnens driftigste og dygtigste Husmænd vilde Tabet blive saa stort, at det maaske betød deres Hjems Ruin.

UDSTYKNINGSFORENINGEN
TRÆDER TIL OG KØBER HELE INDDÆMNINGEN

RYGTET om et paatænkt Salg af Inddæmningen naaede ogsaa til Horsebæk ved Otterup, hvor en af Slettens mest kendte yngre Husmænd *Poul Frederik Jensen* i adskillige Aar havde haft sit Hjem og netop ved Køb af Hø i Inddæmningen havde arbejdet sin Bedrift godt op. Poul Frederik Jensen øjnede straks den Fare, der truede baade ham selv og mange andre af Egnens mindre Jordbrugere, hvis Østrupgaards Inddæmning blev erobret af fremmed Kapital, og han begyndte derfor at overveje Muligheden af at bevare »Høstænet« for Egnens Folk. Han henvendte sig til Hofjægermester Møller og forespurgte om, paa hvilke Betingelser Inddæmningen kunde købes, og han erfarede gennem sin Samtale med Hofjægermesteren, at denne i og for sig meget hellere vilde sælge til Egnens Folk end til et fremmed Konsortium. Men selvfølgelig kunde han ikke afhænde Inddæmningen paa billigere Vilkaar til Egnens Folk end til andre Købere. Købesummen skulde nemlig approberes af Ministeriet og indgaa som Fideikommiskapital i Stamhusets Besiddelser. Poul Fr. Jensen fik at vide, at Prisen vilde blive en halv Million Kroner, og hvis der var Mulighed for paa en eller anden Maade at skaffe dette Beløb til Veje, vilde Hofjægermester Møller meget gerne arbejde med paa at bevare Jorden for de Brugere, der nu igennem adskillige Aar var blevet hjemmевante i Inddæmningen.

Men hvorledes skulde Sagen gribes an? For en almindelig Husmand var det jo ikke saa lige til at indlede en Millionhandel, og Hofjægermester Møller ønskede selvfølgelig en vis Garanti for, at Planen kunde realiseres, før han brød med det omtalte Konsortium.

Poul Fr. Jensen kom da i Tanke om, at der maaske kunde findes en Udvej, hvis man fik den i Henhold til Lov oprettede Udstykningsforening for Øerne til at tage sig af Sagen. Denne Forening, der paa

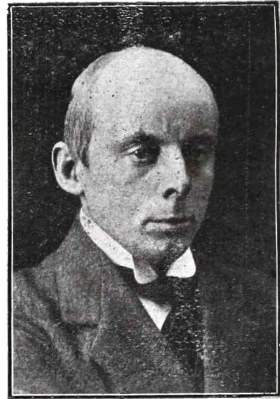
det daværende Tidspunkt hed »Foreningen til Opkøb og Udstykning af Landejendomme i Sjællands Stift«, og hvis Formand var Direktør for Husmandsbrandkassen *Wilhelm Nielsen*, havde netop paa en foregaaende Generalforsamling beskæftiget sig med Spørgsmaalet om at udstrække Virksomheden til Fyn.

Skønt Poul Fr. Jensen ikke havde været til Stede ved det Møde, hvor der fra fynske Husmænds Side var fremsat Ønske om, at noget saadant maatte ske, var han dog klar over, at her forelaa en betydningsfuld Opgave for Udstykningsforeningen, og han henvendte sig derfor straks til Foreningens Formand. Hans Henvendelse lød saaledes:

Kære Hr. Dir. V. Nielsen!

Jeg har i Dag haft en Samtale med Hofjægermester Møller, Østrupgaard, og vi forhandlede da en Del om den Stamhuset Østrupgaard tilhørende Inddæmning, hvilken Hofjægermesteren just nu har faaet Tilladelse til at sælge tilligemed Avlsgaarden Eliasminde, en Mølle samt fire Fæstehuse. Hofjgm. Møller er villig til at sælge forannævnte for en Pris af $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. samt at lade 200,000 Kr. indestaa i 1. Prioritet til $4\frac{1}{2}$ pCt. Rente.

Der er i alt 1170 Tdr. Land, deraf 1000 Tdr. Land Inddæmning, ca. 85 Tdr. Land til Gaarden Eliasminde, 1. Kl.s Jord. Resten hører til Husene, Møllen samt er udlagt til Dæmning, Veje etc. Jeg tænker mig oprettet 8 a 10 Husmandsbrug paa Eliasmindejorden, der er beliggende i en lang smal Bræmme syd for de inddæmmede Arealer og saaledes, at der til hvert Brug kan tillægges en Lod af Inddæmningen. De inddæmmede Arealer kan alle sælges meget let til Lodsejere (væsentlig Husmænd), hvis Jorder grænser til. *Vi ønsker nu meget gerne, at Udstykningsforeningen køber alt dette og besørger Udstykningen.*

Dir. V. Nielsen.

Det forholder sig nemlig saaledes, at et Aktieselskab har gjort Bud paa det (vistnok 475,000 Kr.) for at drive det med Frøavl, Ekspert af Hø samt Salg af Korn osv.

Nu er det imidlertid omtrent en Livsbetingelse for adskillige Hundrede Husmænd og Smaaborgere, at Inddæmningen bliver bevaret for Egnens Folk, idet vi og vore Fædre gennem snart et Par Menneskealdrer har bygget en Del af vor Eksistens paa disse vældige Høarealer, der hidtil har været solgt ved offentlig Auktion hvert Aar. Adskillige her paa Egnen er meget opskræmt for Udsigten til, at det nævnte Aktieselskab skal faa Fingre i den fede Bid.

Hofjægermesteren vilde gerne og helst sælge saaledes, at Egnens Folk kunde faa det og love mig endelig Besked i Løbet af en Uge; han kunde ikke saaledes lige slaa Døren i for Næsen af de andre og ønskede at afbryde Forhandlingen med disse paa en pæn Maade. Prisen er der næppe noget at rokke ved, maaske kan der opnaas nogle Indrømmelser af forskellig Art; men selve Grundprisen $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr. er fastsat ved Forhandling med Ministeren og Købesummen skal gaa ind som Fideikommiskapital.

Vil De ikke være saa god at samle Bestyrelsen og tage Stilling til Sagen. Jeg har ikke meddelt andre noget, jeg ved ikke rigtig, hvem der staar i Spidsen for Sagen her paa Fyn, da jeg ikke var til Stede ved det Møde, hvor det behandlede, og hvor Udvalg nedsattes.

Forventer at høre Deres Stilling til Sagen snarest mulig.
Horsebæk, Otterup, $\frac{3}{11}$ 12.

Med venligst Hilsen

Deres forb.

P. FR. JENSEN

Folketingsmand Mads Larsen ved en Del Besked om Stillingen her — tal lidt med ham om Sagen.

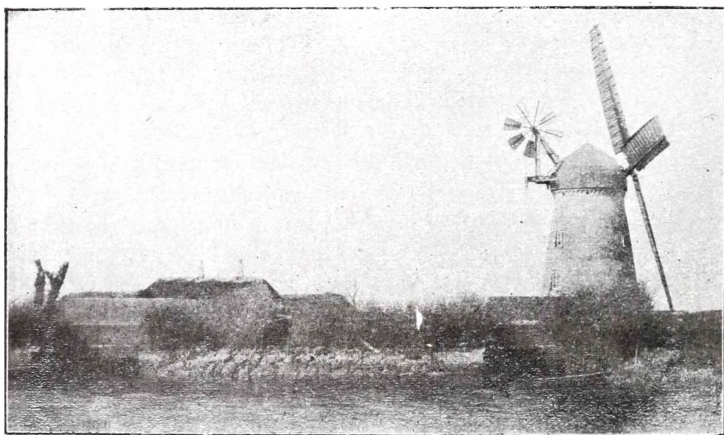
Det i denne Henvendelse fremsatte Forslag om at lade Udstykningsforeningen tage Affære i Sagen tiltalte Formanden, og aldeles omgaaende tilskrev han Poul Fr. Jensen følgende Brev:

Hr. Husmand Poul Fr. Jensen.

Paa Foreningens sidste Generalforsamling forelaa en Henstilling til Foreningen om at udstrække sin Virksomhed til Fyen. Det blev i den Anledning udtalt, at en dertil sigtende Vedtægtsændring, der skal godkendes af Ministeriet, kunde forelægges en extra-

ordinært indkaldt Generalforsamling, saafremt der for en saadan Plans Gennemførelse maatte vise sig Stemning blandt de fynske Husmænd. Emil Rasmussen, der i sin Tid fremkom med Henvendelsen, saavel som Formanden, Johannes Hansen, har faaet Meddelelse herom, og der arbejdes gennem Listetegning for Tilslutning. Naar disse Lister indsendes hertil med f. Ex. 100 Navne, vil Bestyrelsen søge den fornødne Vedtægtsændring gennemført.

Deres Forslag om Udstykning af en Del af Østrupgaards Jorder ser meget tiltalende ud, men det vil jo være nødvendigt, at Sagen

Den store Sluse og Udpumpningsmøllen.

udskydes nogle Maaneder. Jeg skal tale nærmere med Folketingsmand Mads Larsen.

København, ⁵/₁₁ 12.

Med venlig Hilsen

Deres forb.

VILHELM NIELSEN

Poul Fr. Jensen underrettede straks Hofjægermester Møller om Muligheden af at faa Udstykningsforeningen til at medvirke ved Købet, og Hofjægermesteren meddelte ham i et Brev af 14. November s. A., at han nu var villig til at forhandle. I den nærmest følgende Tid arbejdede Poul Fr. Jensen da meget energisk med at vække Interesse for

Sagen blandt Egnens Folk, og under Forhandlingerne med Hofjægermester Møller blev denne meget optaget af, hvorledes Spørgsmaalet om Købet bedst kunde løses. Hvor interesseret han var for Salget til Egnens Folk fremgaar tydeligt af et Brev, han d. 11. Februar 1913 sendte Poul Fr. Jensen. Han skriver her:

Østrupgaard pr. Otterup, $11\frac{1}{2}$ 13.

Hr. Boelsmand Poul Fr. Jensen!

Horsebæk.

Jeg har nu talt med Direktør Nielsen, som gav mig i alt væsentlig de samme Oplysninger, som De allerede havde meddelt mig. Vedtægten vilde idag blive vedtaget og om ca. 14 Dage antagelig være approberet af Ministeriet. Derefter vilde han selv ledsaget af en Landinspektør og en Sagfører (Jens Rasmussen, Odense) komme herover og efter en projekteret Udstykning paa nogle Møder søge at sælge Parcellerne og samtidig *binde* Kjøberne til den aftalte Pris.

Men Kjærnen i det hele var jo, at Udstykningsforeningen som saadan ingen Risiko vilde løbe, men kun optræder som Mellemmand og Ordner af det hele Projekt.

Jeg er nu noget betænkelig ved at Sagen skal komme saaledes ret uforberedt frem herovre, og at Salget skal foregaa paa saadanne Møder, hvor Kjøberne slet ingen Betænkningstid faar. Vel tror jeg paa, at der er Kjøbere nok, men jeg tror ikke paa, at der vil fremkomme Bud nok paa saadanne Møder, uden at der *forud* er gaaet et Arbejde, hvor der er forhandlet med hver enkelt Kjøber.

Det vilde jo være Synd, synes jeg, om det Arbejde, der alt er gjort, og hele Sagen skulde strande ved en mulig forkert Fremgangsmaade. Tror De ikke vi skulde tale sammen endnu engang, om hvorvidt der ikke her i Kredsen kunde gøres noget, som gjorde det hele praktisk og fremkommeligt? Bl. a. burde det jo bringes til alles Kundskab, at hele Sagen uhjælpelig falder, hvis ikke det langt overvejende Areal sælges ved disse Møder.

Jeg kjender selv ikke Stemningen tilstrækkelig til at kunne udtale mig, men Lysten til at købe er jo altid størst, *forinden* selve den afgørende Underskrift skal præsteres. Kjøberen skal jo ogsaa præstere en Udbetaling.

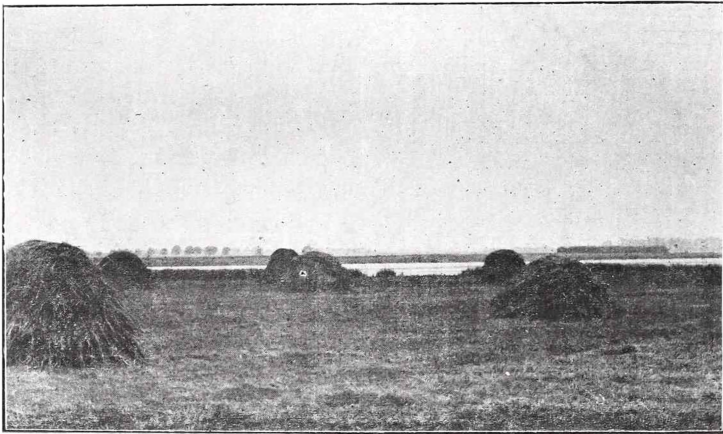
Møderne skulde altsaa ventelig kunne afholdes i første Halv-

del af Marts. Jeg er hjemme hver Dag i denne Uge, men vil De komme herved var det alligevel bedst at telefonere Aftenen forud eller om Morgenens; jeg er f. Ex. hver Dag i Skoven en Timestid. Lørdag har jeg Ligningsmøde fra Kl. 11 hele Dagen.

Deres ærbødige

HOLGER MØLLER

Naturligvis meldte der sig — som Hofjægermester Møller i sit Brev formodede — adskillige Vanskeligheder under Sagens videre Forløb.

Høstakke omkring „Søen“.

Men efter at Udstykningsforeningen havde vedtaget at udvide sit Virksomhedsomraade til Fyn — hvorefter den kom til at hedde »Foreningen til Opkøb og Udstykning af Landejendomme i Sjællands og Fyns Stift« — og efter at det var besluttet, at dens første Opgave skulde være at medvirke ved Købet af Østrupgaardens Inddæmning, var Sagen ført ind i et fast Leje, og dens Virkeliggørelse givet. Foreningens Formand, Direktør *Vilhelm Nielsen*, saavel som det fynske Bestyrelsesmedlem, Folketingsmand *Emil Rasmussen*, omfattede dette Udstykningsarbejde — der var Foreningens indtil da største Foretagende — med levende Interesse, og i Overretssagfører *Jens Rasmussen*, Odense, fandt de en Medhjælper, der med en lykkelig Haand forstod at rydde de

K.M. Hansen

P.F. Jensen

R. Skovhøj

M. Larsen

Kr. Kristensen

Kn. Hansen,
Hasmark

Kn. Hansen
Ørritslev Sk.

A. Jensen

A. Nielsen

forskellige Hindringer af Vejen. Først og fremmest gjaldt det om at skaffe de nødvendige Pengemidler til Stede, saa Køberne uden at skulle præstere alt for store Udbetalinger kunde komme i Besiddelse af de ønskede Lodder. Det lykkedes her Overretts-sagføreren at fremskaffe et Tilbud fra »Fyns Diskontokasse« og »Landbosparekassen for Fyn«, hvorefter alle Køberne kunde faa 75 pCt. af Købesummen at laane mod 1. Prioritet og paa 26 Aars Aldrag.

Emil Rasmussen.

Dernæst skulde der skabes et Grundlag for Salget af de forskellige Lodder, og for Handelen endelig afsluttedes, blev der derfor nedsat en Taksationskommission, bestaaende af ni af Egnens Mænd, der i Forening med Landinspektøren foretog en nøje Vurdering af hele Arealet. De ni Mænd, der udførte dette store Arbejde var følgende:

Sogneraadsformand *Knud Marius Hansen*, Ørritslev, (Formand), Husmand *Poul Fr. Jensen*, Horsebæk, (Næstformand), Folketingsmand *Mads Larsen*, Hessum, Husmand *Knud Hansen*, Ørritslev Skov, Gdr. *Anders Jensen*, Skeby, Husm. *Kr. Kristensen*, Baagø, Købmand *Knud Hansen*, Hasmark, Gdr. *Rs. Skovhøj*, Norup, og Husm. *Anders Nielsen* Egense.

Denne Kommission foretog særlige Værdiansættelser fra alle de 178 Lodder, og det var et baade vanskeligt og omfattende Arbejde. Loddernes Beskaffenhed var nemlig vidt forskellig. Medens Strandkantens Sandjord kun blev ansat til ca. 180 Kr., var der andre Arealer, der ansattes til 800 Kr. pr. Td. Land. Der var jo ingen tidligere Handelsværdier at regne med, og Kommissionen var derfor nødt til at gaa ud fra de Indkomster, Østrupgaard havde haft fra Auktionerne

Jens Rasmussen.

over Afgrøden. Der var Arealer, af hvilke Hofjægermester Møller havde haft et Nettoudbytte af indtil 100 Kr. pr. Td. Land ved Salg af Græs-afgrøden, men der var andre, der næsten intet Udbytte havde givet. At der under disse forskelligartede Forhold til Tider kunde opstaa lidt Gnidningsmodstand mellem Foreningen og Køberne er selvfølgeligt. Men i det store og hele lykkedes det Kommissionen, bistaaet af Overretssagfører Jens Rasmussen, at faa Handlerne ordnet til almindelig Tilfredshed.

Hvedehøst i Fjordmarken.

Selve Udstykningen eller Opmaalingen er, da det gamle Kortmateriale var ubrugeligt og kun har været anvendt som Grundlag for Paa-ligningen af det ringe Hartkornsbeløb, som tilfaldt Inddæmningen (skulde der paalignes efter de ved Salget satte Takster, vilde den faa det tidobbelte Hartkorn), foregaaet paa et helt nyt Grundlag ved, at samtlige Ejendomsgrænser er bygget op paa et Net af Linier mellem faste i Terrænet anbragte Punkter (Betonblokke med Jernrør), saaledes at det er blevet muligt at lade Kortene over Parcellerne udarbejde som Ejendomskort, hvorved de kan tjene som Hjemmel i Ejendoms-trætter, hvad vore Matrikuls kort som bekendt ikke kan. Kortene viser altsaa det rigtige Areal, intet Skel kan blive borte, og Ejendomstrætter

er udelukkede. Og da Kravet om en ny Matrikul, som kan danne Grundlag for Skat paa Jorden og om Kort, der nøje angiver, hvad der er mit og hvad der er dit, jo nok vil gøre sig gældende i en over-skuelig Fremtid, er det ikke uden Betydning, at Foreningen er gaaet i Spidsen her ved at lade Kortlægning og Udstykning af et saa betydeligt Areal i en Mængde Parceller foretage paa tidssvarende Maade.

Af Hensyn til de særlige Forhold, der gør sig gældende i Inddæmningen, blev det ordnet saaledes, at Køberne af de fra selve Inddæmningen udstykkede Parceller danner et Samlag, der gennem en Bestyrelse paa 9 Medlemmer sørger for, at alle nødvendige Foranstaltninger bliver truffet med Hensyn til Pasningen og Vedligeholdelsen af Vandmøllen, Fællesvejene, Kanalerne og Dæmningerne m. v. Udgifterne herved fordeles med 30 pCt. i Forhold til Arealet og 70 pCt. i Forhold til de oprindelige Købesummer og indenfor hver Gruppe pro rata mellem samtlige Ejere efter Arealernes og Købesummernes Størrelse.

Med hvilken Interesse og Energi, Arbejdet med Udstykningen var blevet fremmet, viser sig deraf, at det kun tog ca. tre Maanedes. Ved Midsommertid 1913 var det store Arbejde i alt væsentligt tilendebragt.

Østrupgaards Inddæmning var da blevet den *Fjordmark*, hvor Egnens Folk gik som Herrer paa egen Jord, og der var derved skabt Mulighed for et endnu langt rigere Udbytte af det Land, »den gamle Cancelliraad« i sin Tid fravristede Havet.

Fjordmarken er blevet en Velstandskilde for mange Mennesker. Nye Hjem er vokset op derude, og ældre Hjem har faaet deres Grundvold styrket. Ejendomsretten til de Arealer, som Befolkningen tidligere lejede eller af hvilke den købte Afgrøden, har skabt ny Virkelyst. Fastere og mere intensive Driftsmaader har kunnet indføres, og Jordens Værdi er derved allerede betydelig øget.

Og den Frygt, Landøkonom *Jacob Aall Hofman* i 1843 nærede for,

at der i Inddæmningen skulde fremstaa et Proletariat af lidet formuende Husmænd og Arbejdere, er blevet gjort grundig til Skamme. Den røde Sandvaaner er blevet afløst af den gule Hvede, og »Søverne« har maattet bukke under for frodige og stærke Kulturplanter. Og Fjordmarken vil i de kommende Tider kunne afgive Plads til mange ny og velstillede Hjem.

